

slappe tijden
sterke meiden
PROLOOG

begeleidingsbrochure.

0. Inhoudsopgave.

1. Waar PROLOOG voor staat en hoe 't daarvoor vecht.
Een korte uiteenzetting van de doelstelling van ons werk, hoe die doelstelling zich in de laatste jaren ontwikkeld heeft, en hoe we ons werk, samen met ons publiek, verdedigen tegen de aanvallen van de rechtse politici. A1, A2, A3,...
2. Politieke vorming: voorlopige rekening en verantwoording.
Over het standpunt, dat PROLOOG inneemt in de discussies binnen onderwijs en vormingswerk over wat politieke vorming moet zijn. B1, B2, B3,...
3. Slappe tijden, sterke meiden: themagewijs.
Waarom we dit programma gemaakt hebben, waarom we school, gezin en werksituatie in dit stuk aan de orde stollen en waarom we dat op deze manier doen. C1, C2, C3,...
4. Het droomprojectje,
dat beeldroman en reclame als valse en onderdrukkende dromen ontmaskert en de werkende jongeren uitzicht wil geven op een toekomst, die werkelijk in hun belang is. D1, D2, D3,...
5. Wie wordt wijzer van de school: een vragenlijst.
Een onderzoekje, waarmee de jongeren hun eigen schoolervaringen kunnen inventariseren, om er zo achter te komen, in wiens belang het onderwijs werkt. E1, E2, E3,...
6. Rollenspel: wat theorie en een spelvoorbeeld.
De theorie is zo prakties mogelijk gehouden; het spel sluit aan bij gebeurtenissen in de voorstelling, n.l. bij de "5 voor half 1"-scène, waar Annie en Ria hun middagpauze verdedigen. F1, F2, F3,...
7. Het kwartetspelprojectje.
De kursisten maken hun eigen kwartetspel aan de hand van de sleutelbegrippen, die ze nodig hebben om hun eigen situatie te doorzien. G1, G2, G3,...
8. Werkende jongeren van 1874 tot nu.
Het geschiedenisverhaal uit de voorstelling, dat vertelt, hoe de werkende mensen vroeger door gezamenlijke strijd hun werk en hun leven en dat van hun kinderen, verbeterden en hoe dat nu nog zo is. H1, H2, H3,...
9. Over de partiële leerplicht.
Een aantal discussiepunten voor teambesprekingen over het werk met werkende jongeren en de verwachtingen, die daarin van hogerhand te verwachten zijn. I1, I2, I3,...
10. Wat te lezen?
Een opgave van de literatuur, die wij gebruikt hebben bij het samenstellen van onze voorstelling, of die belangrijk kan zijn bij de voorbereiding of de follow-up ervan. J1, J2, J3,...

Wij hebben bij het samenstellen van deze prosjure de theorie (de eerste drie artikeltjes), tot het hoogstnoodzakelijke beperkt en de projektsuggesties (van 4 tot 8) zo praktisch mogelijk willen maken. Een aantal vormingsinstituten hebben op de inhoud van deze brosjure hun kritiek uit de praktijk gegeven, wat tot stevige verbeteringen heeft geleid. Daarvoor onze dank.

Bij de projekten zijn er een aantal bladen, die U zelf voor de kursisten moet vermenigvuldigen (de modelkaart voor het kwartetspel, de 4 dromen uit het droomprojekt, e.a.) Indien U daar geen mogelijkheid toe heeft, kunt U in geval van nood ons bellen (040-510236), dan kunnen wij ze eventueel voor U reproduceren. Het is belangrijk te bekijken, waar de teksten van het boekje, dat we voor de kursisten gemaakt hebben, de verschillende projekten in deze brosjure en de projekten, die U zelf nog maakt, kunnen ondersteunen. M.n. het artikeltje over onderwijs in het boekje sluit aan bij de vragenlijst over de schoolervaringen. Graag horen we van U over de verwerkingsmogelijkheden en over de projekten, die U zelf samenstelt n.a.v. onze voorstelling. We willen n.l. graag de functie vervullen van "doorgeven" daarvan naar andere centra, die voor hetzelfde werk staan.

1

waar proloog voor staat en hoe't daarvoor vecht

PROLOOG is een toneelwerkgroep van ongeveer 40 mensen, die hoofdzakelijk werkt voor jongeren van 10 tot 20 jaar.

Centraal in al ons werk staat een intensief contact met het jongerenpubliek. Niet alleen in de verschillende diskussies tijdens en na de voorstelling, maar vooral ook door een informatieve samenspraak in de periodes dat wij onze stukken voorbereiden, schrijven, de scènes inrichten en repeteren. Bij dit alles gaan we nadrukkelijk uit van de concrete maatschappelijke situatie en de specifieke behoeften aan kennis en inzicht van de betreffende publieksgroep (scholieren, werkende jongeren, studenten).

Per seizoen bereiken we zo'n 70.000 jonge mensen. In 1973/1974 met een totaal van 500 spelactiviteiten, ongeveer 400 voorstellingen en 100 programma's of lessen op vormingscentra en in de klas. Tot september 1975 wordt PROLOOG op zijn vaste kosten (salarissen, huur, technische en administratieve kosten) gesubsidieerd door het rijk, de Provincie Brabant, en de vier Brabantse gemeenten Breda, Den Bosch, Eindhoven en Tilburg (f1.000.000,-). Het gezelschap moet de variabele kosten (voorbereiding van stukken, transport, gastmedewerkers en voorstellingskosten) zelf verdienen door de verkoop van de voorstellingen (f250.000,-).

Doelstelling in ontwikkeling.

De doelstellingen van het vormings-theater van PROLOOG kunnen het best begrepen worden vanuit de ontwikkeling die PROLOOG in de tien jaar van haar bestaan heeft doorgemaakt. Een ontwikkeling die een illustratieve werking kan hebben, omdat zij in meerdere opzichten te vergelijken is met de ontwikkelingen op een betrekkelijk groot aantal vormingscentra in de richting van het politiek vormingswerk.

De eerste fase van PROLOOGS geschiedenis (1964-1967) kenmerkt zich door de doelstelling de middelbare schooljeugd kennis te laten maken met het "grote toneel" en te

vormen tot een nieuw schouwburgpubliek. Het gevoelig maken voor kunst als bijdrage tot de (kulturele) verheffing van de jonge mens. (Jongeren naar de schouwburg lokken om te leren genieten van wat ze later als nieuwe elite mooi horen te vinden).

In de tweede fase (1967-1970) staat de "kreativiteitsbevordering" centraal en heeft een verbreding van het publiek plaats (het gehele voortgezet en het basis onderwijs). Het leren ontdekken van de eigen mogelijkheden, het stimuleren van expressief gedrag en het ontwikkelen van de eigen creativiteit waren de sleutels tot de befaamde persoonlijkheidsontplooiing. Voor én samen met de kinderen werd er gespeeld, waarbij ernaar gestreefd werd de relationele mogelijkheden van de kinderen onderling te vergroten.

Een standpunt, karakteristiek voor de huidige fase luidt: Kunstzinnige vorming, die de tegenstrijdige opbouw van de maatschappij niet ter discussie stelt, aanvaardt en rechtvaardigt die maatschappij en konformeert de jongeren aan de heersende waarden en normen. Wij zijn in een fase gekomen waarin een intensieve gezamenlijke studie van de kapitalistische klassenmaatschappij en de maatschappelijke functie daarin van cultuur, onderwijs en vorming centraal staat. Onze doelstelling formuleerden we als: "Het bevorderen van het maatschappelijk bewustzijn, d.i. inzicht in de tegenstrijdige samenstelling van de huidige maatschappelijke structuur, de wetenschap hoe en waarom in de loop van de geschiedenis een grote groep onderdrukten kwam te staan tegenover een kleine groep van onderdrukkers en de daaruitvoortvloeiende keuze voor de onderdrukten". Deze evolutie naar deze doelstelling staat niet op zich, zij heeft verbanden met en is een weerslag van het groeiend bewustzijn in de verschillende sectoren van de cultuur (onderwijs, vormingswerk, politiek toneel, enz.).

Het feit dat PROLOG, als cultuurinstelling gesubsidieerd door de overheid, zijn activiteiten wenst te bedrijven in dienst van de ontvoogdingsstrijd van de onderdrukten - de werkende bevolking - heeft echter reacties opgeroepen bij de meest reactionaire lagen van die subsidiërende overheid.

Met name de gemeenteraad van Eindhoven heeft zich sedert december 1972 in meerderheid met alle macht en denkbare middelen tot aan vandaag ingespannen de subsidie aan PROLOG op losse schroeven te zetten.

Gezien de overweldigende adhesie - in het bijzonder vanuit het vormingswerk (75% van de vormingscentra in de regio Noord-Brabant, Limburg en Zeeland hebben in het conflict met één van de belangrijkste subsidiënten de kant van PROLOG gekozen) - veronderstellen wij het verloop van het conflict als bekend en zullen we ons hier beperken tot enige opmerkingen over de maatschappelijke plaats van overheidssubsidie, recente ontwikkelingen en aspecten van het conflict die mogelijk een algemeen betekenis hebben voor de anti-kapitalistische oppositie in het onderwijs- en vormingswerk.

Eerst willen we het vaak ontmoete misverstand weg werken dat PROLOG met open ogen tegen de muur lijkt te willen lopen, door aan de ene kant te kiezen voor de onderdrukten en met hen te willen strijden tegen de onderdrukkers, en aan de andere kant subsidie te willen ontvangen van die onderdrukkers (want dat zo'n gemeenteraad en alle andere al of niet gekozen overheidsorganen de werkelijke belangen van de kiezers zouden

behartigen, daar geloven niet veel mensen meer in - stemmen is immers eens in de vier jaar het topje van de ijsberg controleren). Wij beschouwen het verkrijgen van subsidie niet als een goedmoedige gunst, maar als een onvervreemdbaar recht.

De overheid zou niet meer moeten zijn dan een bemiddelende instantie, die de belastinggelden - grotendeels bijeengebracht door de arbeid en inspanningen van de werkende bevolking - verdeelt. Het kleine deel van de belastinggelden dat als subsidie in de cultuursector wordt gestoken, zou niet de mist in moeten gaan van een elite-kultuur voor een kleine minderheid, maar ten dienste moeten staan van de werkende mensen. Zij, ons publiek zelf, zouden uiteindelijk moeten bepalen of de subsidie aan PROLOOG gekontinueerd moet worden. De strijdvaardige adhesie van ons publiek interpreteren wij dan ook als zodanig.

De reactie van de CCP (tegenwoordig heet die C.D.A.) is van het begin af aan een repressieve uitdrukking geweest van de heersende maatschappelijke krachten en betekende steeds een directe bedreiging voor het voortbestaan van PROLOOG en dus voor het voeren van een open maatschappelijke discussie met het publiek.

Zoals meestal bij dergelijke confrontaties, hebben de konfessionele politici zich lang geprobeerd voor te doen als vaderlijk-bezorgde regenten die slechts - wij het met enige uandrang - een "kleine koerswijziging" van PROLOOG verlangden en altijd bereid waren tot een open gesprek.

Velen keken natuurlijk door deze slechte vermomming heen, vooral omdat de voor PROLOOG gebezigde stereotypen als "extremistische en marxistische demagogen" en "ondemokratische doktrinsiren" weinig twijfel lieten bestaan over de hoek waaruit deze kritiek komt.

Maar in de begrotingsdebatten van december 1973 kwamen de kaarten zo mogelijk nog duidelijker te liggen. Zoals we namelijk ook al kunnen weten, gooien bestuurders van de heersende orde alle maskers af als het hen "tegenzit" en ontpoppen zij zich als niets ontziende politieke tegenstanders.

Dan proberen zij, tegen alle afspraken in, de toegezegde subsidie voor het seizoen 1974-1975 alsnog ter discussie te stellen en in te trekken.

De reacties van de Eindhovense politici drukken eenzelfde maatschappelijke onderdrukkingmechanisme uit als we kennen uit conflicten binnen de onderwijs en vormingssector tussen werkers aan de basis en de bestuurders en vertegenwoordigers van het bedrijfsleven. (Bijv. de Setoschool te Amsterdam, de Pedagogische Akademie te Beverwijk, de vormingscentra te Den Haag, Ede, Dordrecht, en Velsen. De problemen van onze collega's van Gl2 of die van de V.V.P.M., de soldatenvakbond, zijn identiek aan de onze.)

Een repressieve reactie die zich uit in het verwijderen van leerlingen en cursisten, het ontslaan van onderwijs en vormingswerkers, het opheffen van de betreffende instituten. En ter vergelijking binnen de economische basis van onze maatschappij in bijv.: het systematisch belemmeren van vakbondswerk in de bedrijven, het breken van stakingen door een "onafhankelijke" rechter, het perfectieëren van een anti-stakingswetgeving.

Toen de aanval van de conservatieven van Eindhoven afgeslagen was, doordat de rechter het onbehoorlijk bestuur van de Eindhovense gemeenteraad veroordeelde, hebben hun grote broers in de provinciale staten geprobeerd om het akute einde van PROLOOG

te bewerken. Geen subsidie meer van de Staten betekende dat er na het seizoen '74-'75 nog maar één subsidiënt over is, n.l. het Rijk, die voor de totale kosten op zou moeten draaien. Door aktievoorstellingen georganiseerd door 19 steunkomitees in 19 verschillende plaatsen en regio's in ons land, die massaal bezocht werden; door een demonstratie van 5500 man in Utrecht en aansluitend daarop een manifestatie waar 20 groepen uit binnen en buitenland meer als 6 uur lang hebben laten zien hoe sterk en hoe rijk de "strijdkultuur" is waar PROLOOG deel van uit maakt, heeft ons publiek minister van Doorn duidelijk gemaakt hoe sterk en hoe sterk gemotiveerd de behoefte aan PROLOOG is. Of de minister het behoud van PROLOOG door de kamer krijgt, waar tenslotte de confessionele politici, die in Brabant de lakens uit delen, nog een aardige viool meespelen, valt nog te bezien, wanneer wij dit schrijven.

Een voorproefje van wat ons nog te wachten staat is de vuilsuiterij over PROLOOG die kamerlid Phia van Veenendaal van DS'70 in de Telegraaf heeft geleverd. Via de rechter heeft PROLOOG met succes geprobeerd deze hetze in te dammen. Maar het is duidelijk, dat de conservatieven geen middel te ver gaat om PROLOOG de grond in te boren. Gezien de steun van het publiek in het verleden, zouden ze daar wel eens niet in kunnen slagen.

10 januari 1975.

2

politieke vorming: voorlopi- ge rekening en verant- woording

Het is voor ons van PROLOGG van groot belang om in onze kontakten met de vormingswerkers te komen tot een uitwisseling van ervaringen en inzichten. Discussie daarover zal ons (naast uiteraard de ervaringen van en met de werkende jongeren zelf) in staat stellen om ons werk voortdurend te verbeteren en aan bruikbaarheid te doen winnen. Daarom ter oriëntatie in het kort en heel globaal iets over onze uitgangspunten en onze (voorlopi-ge) standpunten t.a.v. (politieke) vorming.

Het zal wel voor niemand een geheim meer zijn dat PROLOGG voortrekt vanuit een anti-kapitalistisch standpunt en zijn werk in dienst wil stellen van de strijd voor een socialistische maatschappij. (Een maatschappij waarin, simpel gezegd, de produktiemiddelen als grond, grondstoffen en machines aan de hand van elkaar bekonkurrerende (groepen) partikulieren zullen zijn ontrukkt. Een maatschappij waarin een democratisch beheerde, planmatige produktie de basis schept voor de werkelijke ontplooiing van de mogelijkheden van alle mensen.)

In deze klassestrijd speelt vorming een bepaalde rol. Zowel de vorming die door het verhogen van inzicht in de klassetegenstellingen de klassestrijd wil ondersteunen, als wel (alle overige) vorming die bewust of onbewust op het tegendeel uit is door het klassekarakter van onze kapitalistische maatschappij te ontkennen, te verdoezelen of te negeren. Zo bekeken is alle vorming natuurlijk in feite politiek. Maar als wij onze voorstanders verklaren van politieke vorming bedoelen we die vorming die ten eerste inzicht geeft in het klassekarakter van onze maatschappij en in de historie van de kapitalistische produktiewijze, en ten tweede: concrete verzets-veranderingsperspektieven aangeeft, geplaatst in de kontekst van de geschiedenis en de ontwikkeling van de georganiseerde arbeidersbeweging.

Dat betekent dus, dat we wensen te

argumenteren tegen al die opvattingen over vorming die deze inhoud niet dekken.

Allereerst hebben we dan kritiek op die opvattingen die het vormingswerk een nadrukkelijk "vrijblijvende" taak toekennen. Werkende jongeren bezighouden door middel van sport en spel, kleien, pitrieten, tekenen en makraméén, ga zo (inderdaad) maar door, zonder één enkele binding met de maatschappij buiten het vormingsinstituut. Natuurlijk hebben werkende jongeren recht op ontspanning, maar dragen deze activiteiten nu wèrkelijk bij aan enige verbetering van hun leef- en werksituatie (d.w.z. de leef- en werksituatie van alle werkende jongeren)?

Een andere uiting van de "vrijblijvende opstelling" is het verschaffen van "neutrale informatie" en het aanleren van "neutrale" vaardigheden. Een voorbeeld van die "neutrale" informatieverschaffing is een beroepenoriëntatieproject waarin uitsluitend gepoogd wordt een overzicht van (veel en vaak onbereikbare) beroepen te geven. Eén en ander smakelijk opgediend via de kwis: 'welke werknemer gebruikt een troffel', of het zoekspel: "welk beroep zit verscholen in de woorden semetlaar, densterbejhelbaar, rijfsbednomeco, enz. enz." Wij willen natuurlijk niet beweren dat op een vormingscentrum nooit gevoethald of getekend zou mogen worden, daar gaat het niet om; een aantal van deze activiteiten als middel gehanteerd is heel bruikbaar! (het gaat er maar om wát je tekent en in welk verband die tekeningen worden gemaakt en gebruikt!)

En het geven van informatie over rechten, C.A.O., wat te doen bij ontslag e.d. zijn zelfs noodzakelijke elementen. Ook dát is het probleem niet. Onze kritiek ontstaat wanneer deze elementen als doel opzichzelf worden gezien. Ze zouden bewust gehanteerde middelen moeten zijn. Middelen in een proces waarin werkende jongeren inzicht krijgen in hun klassepositie en in de emancipatiemogelijkheden van hun (en onze) klasse. Dát zien wij als de taak van het vormingswerk. Want alleen op het individuele vlak onderlegde en toegeruste werkende jongeren vergroten hooguit de : struggle for life binnen de werkende klasse zonder voor die klasse als klasse iets te betekenen. Het is de illusie van de gelijke kansen voor iedereen. Illusie omdat de kapitalistische maatschappijstructuur gebasèrd is op een bouwsel van ongelijke plaatsen die koste wat kost ingevuld móeten worden.

Ook ten aanzien van een andere hoofdstroming in het vormingswerk willen wij onze bezwaren formuleren. Een stroming die erkent dat er heel wat mis is in onze maatschappij. Een stroming die aan het vormingswerk een taak toekent in de maatschappijverandering. Een stroming die niet neutraal en vrijblijvend wil zijn. Maar die meent dat een veranderde maatschappij de optelsom zal zijn van veranderde individuen. En die daarom wil werken aan een andere instelling van het individu, aan mentaliteitsverandering. Aan het openstaan voor elkaar, het kijken, het luisteren, zo niet het voelen: "we zijn allemaal mensen en in de derde wereld sterven ze van honger en gooi geen propjes op straat want het milieu raakt met de dag meer verziekt". Interaktie, sensitivity, groepsdynamika bij de vleet. Maar mensen die lief zijn voor elkaar, die respect hebben voor elke mening en geld storten op de hongerlijers in India en die hun onverteerbaar plastic zakje metéén op de vuilnisbelt terecht laten komen inplaats van eerst op straat; dat alles betekent nog geen maatschappijverandering.

Deze stroming gaat voorbij aan de oorzaak, aan het waarom van de gesignaleerde misstanden. Het waarom dat een histories ontstaan

en een historische groei kent en dat daarom niet door individuen kan worden stopgezet en gekeerd, maar alleen door kollektief handelen van een massa die objektief in dezelfde omstandigheden verkeert. Want het "waarom" is gebaseerd op belangentegenstellingen. En dat duidelijk te maken is de taak van het vormingswerk, volgens ons.

Maar ook hier geldt wat we zeiden bij de "vrijblijvende" tendens in het vormingswerk: Het gaat er niet om deze opvatting over vormingswerk van tafel te vegen in al zijn facetten. In het kader van politieke vorming zoals wij die voorstaan zijn bepaalde elementen zeker bruikbaar en van sommige andere elementen moeten we zeggen dat nog niemand ze vanuit de politieke vorming onderzocht heeft op hun eventuele bruikbaarheid.

Terug naar de opvatting over politieke vorming die wij onderschrijven:

Inzicht geven in het klassekarakter van de maatschappij en de historie van de kapitalistische produktiewijze, en concrete perspectieven aangeven, geplaatst in de kontekst van de geschiedenis en de ontwikkeling van de georganiseerde arbeidersbeweging. (Dezelfde opvatting laat zich uiteraard ook in iets andere bewoordingen omschrijven.)

Onder degenen die deze mening onderschrijven treffen we twee tegenovergestelde houdingen aan, waar tegenover we ons standpunt kenbaar willen maken:

Sommigen menen dat het vormingswerk (en allerlei ander kultureel werk) fundamentele maatschappelijke veranderingen zou kunnen bewerktellingen, dat het vormingswerk een "uitvalspoort voor de revolutie" zou kunnen zijn.

De tegenovergestelde mening zegt dat klassebewustzijn zich alleen maar ontwikkelt in de direkte strijd en dat het politiek vormingswerk daarom nutteloos is. Sommige vormingswerkers trekken hieruit de konklusie te moeten kappen met hun beroep en de fabriek in te gaan "omdat het alleen daar gebeurt".

Naar onze overtuiging vergissem beide opinies zich:

De eerste mening gaat voorbij aan het feit dat de fundamentele tegenstelling nog altijd hierin ligt dat een kleine minderheid van de bevolking door het bezit van de produktiemiddelen de beslissingsmacht heeft over het bestaan van de meerderheid van de mensen. De strijd zal in deze sektor beëindigd moeten worden. En dat is een gebied waarop het vormingswerk maar zeer indirekt greep op kan hebben. Een veranderd vormingswerk geeft nog geen veranderde maatschappij.

De tweede opvatting ontkent de (misschien marginale) mogelijkheden en is bereid het vormingswerk met zijn beïnvloedingsfunctie over te laten aan de politieke tegenstander.

De heldenrol kan ook volgens ons het vormingswerk niet spelen. Maar wel een bijrol. En ook deze rol is een onmisbare in het totaal:

- de kwalifikaties die het vormingswerk aanbrengt, kunnen ook ten dienste van de strijd van de arbeidersklasse gebruikt worden.
- wrijvingen in woon/leef/werksituatie van de deelnemers kunnen als aangrijpingspunt dienen om hun klassepositie duidelijk te maken.

Het vormingswerk kan nooit de taak overnemen van de georganiseerde arbeidersbeweging, maar het kan en moet wel haar bondgenoot worden. Door te wijzen naar en voor te bereiden op deelname aan die georganiseerde arbeidersbeweging: de vakbeweging, met alle burokratiseringsproblematiek van dien en/of de politieke organi-

satie, wat op dit ogenblik in de vaagheid van de Nederlandse situatie m.b.t. politieke organisaties ook geen eenvoudige opgave is. Hoe moet de hiervóór geschetste opvatting over politieke vorming zijn uitwerking krijgen? Ook wij hebben daar geen blauwdruk voor. Vanuit het vallen en opstaan in ons werk in tien jaar tijd, waarvan een groot deel binnen het vormingswerk voor werkende jongeren, durven we wél te zeggen dat er veel aanknopingspunten te vinden zijn in de theorieën over exemplarisch leren van Oskar Negt en Helga Deppe. Opvattingen die intussen wel onder de neus van elke vormingswerker in Nederland zullen zijn geweest. Inklusief de kritiek óp of de relativisering van hun geschriften: men moet de fasentheorie niet zien als iets dat van week tot week kan worden gepland, we moeten ons realiseren dat bijv. Helga Deppe haar werk heeft verricht met in de West-Duitse vakbond georganiseerde jongeren, d.w.z. in een totaal andere situatie dan waarin het vormingswerk voor werkende jongeren in Nederland zich bevindt, enz. Niettemin denken wij dat op zijn minst drie essentiële elementen uit het exemplarisch leren voor de Nederlandse situatie van groot belang zijn, t.w.

1. Uitgaan van de specifieke situatie van de groep;
2. Het plaatsen van de problemen van de groep in een historische, maatschappelijke kontekst;

3. Het bieden van het perspectief van organisatie.

Voorlopig bieden de geschriften van Negt en Deppe meer (belangwekkende) theorie dan direkt bruikbare methodieken voor de gigantische problemen waar de vormingswerkers dagelijks voor staan. Deze methodieken zullen door de vormingswerkers zelf in de dagelijkse praktijk nog ontwikkeld moeten worden. In dit proces denken wij als PROLOOG een rol te kunnen spelen: door onze voorstellingen ten gebuik te bieden, door enkele methodiese suggesties in onze brosjure en ook door "koerier" te zijn tussen de verschillende vormingsinstituten.

Een bijdrage dus aan de bijdrage van het vormingswerk aan de strijd van de georganiseerde arbeidersbeweging. Niet méér, niet minder.

3

slappe tijden, sterke meiden: temage- wijs

In ons toneelstuk hebben wij het personage Ria gebruikt om de kenmerken van de 15 jarige werkende jongeren te bundelen en weer te geven.

Ria is 15 jaar. Ze is net van school af. Ze baalt vreselijk van school en heeft hier de volgende verklaringen voor: "Je moest altijd doen wat zij (leraren, leraressen) zegden. Zij hadden altijd gelijk. We kregen vreselijk stomme lesjes. De besten werden voorgehouden, wie niet kon volgen lieten ze gewoon zitten. Hierdoor ga je al gauw lol trappen in de klas. Dan krijg je straf. Natuurlijk maak je die straf niet, dan krijg je nog meer straf. Op de duur zie je het helemaal niet meer zitten". Ria is blij dat ze van school af is. Ze wil werken: "Als je werkt ben je geen kind meer, dan breng je geld in."

Maar snel blijkt dat dat werk vinden niet van een leien dakje loopt. Ze solliciteert meerdere keren maar steeds luidt het antwoord: "15 jaar, geen diploma's, 2 dagen vormingsplicht! Dat minimumjeugdloon is verrekte hoog! Nee".

Door deze ervaringen wordt door de werkende jongere al snel de schuld aan het vormingsinstituut gegeven.

Als Ria eindelijk werk krijgt (supermarkt) laat ze zich bij de sollicitatie mooi inpakken. Ze kent haar rechten niet (waar had ze die ook moeten leren?). Toch is ze blij dat ze werk heeft en droomt van sparen en trouwen.

Deze situatiebepaling was ons globaal vertrekpunt.

We weten uit de ervaringen van de vorige jaren dat we niet moeten proberen voor deze groep alles ineens duidelijk en helder op een rijtje te zetten. We hebben geleerd dat het moeilijk is meteen over hun werksituatie te beginnen omdat ze zelf nog zo weinig praktijkervaringen hebben.

Toch hebben we onszelf een aantal opdrachten gesteld:

We vinden het noodzakelijk dat we

het idee, dat het hun (individuele) schuld is dat ze van school af zijn, doorbreken.

De redenen en die zij hiervoor aangeven zijn zeer divers, maar globaal komt het hierop neer: "Wij zijn te stom". Wij willen laten zien dat dat niet zo is, dat het niet hun schuld is, dat ze niet de enige zijn die niet verder leren. Maar dat hun situatie maatschappelijk bepaald is. Dat de functie van de school hier veel mee te maken heeft. (We komen hier later in deze tekst nog op terug.)

Het tweede punt dat we absoluut duidelijk willen maken is dat ze op hun werk niet rechteloos zijn. Dit kunnen we natuurlijk pas uitleggen nadat we verteld hebben wat het werk precies is. Wie ervan profiteert en wie er de kruimeltjes mag oppikken.

Pas als dit duidelijk is kunnen we vertellen dat daar best wat aan te doen is. Dat je als arbeider rechten hebt; waar je die rechten kan leren, en dat je op die rechten moet staan.

Aan de andere kant vertellen we dat je samen met je kollega's op het werk, met de vakbonden, de jongerenorganisaties een hoop kan veranderen en nieuwe rechten kan bevechten.

Laten we nu de verschillende thema's die we gebruiken als aangrijpingspunten eens stuk voor stuk bekijken.

De thema's zijn naar aanleiding van lange discussies onderling en vooral na vele gesprekken met de werkende jongeren en met vormingswerkers gekozen.

1. De vrouw - het gezin.

In het stuk zelf behandelen we dit thema niet uitvoerig, alleen een aantal aspecten worden gebruikt. Ook in de discussies met werkende jongeren ligt hier niet de nadruk op. Toch vinden we het belangrijk even onze motivatie voor het thema weer te geven. Het kan handig zijn voor instituten die over dit onderwerp nog wat verder willen gaan.

We hebben het thema eigenlijk gekozen omdat een overgroot deel van de 15 jarigen uit meisjes bestaat.

Jongens worden meer gestimuleerd om verder te leren, om in ieder geval een beroep te kennen, zodat ze later meer gaan verdienen. "Zij moeten tenslotte later het gezin onderhouden".

Voor meisjes geldt veel meer: "Ach, ze is toch maar een meisje, als ze later d'r huishouden maar kan doen".

Met dit idee gaan ze dan ook werken: "Een paar jaartjes, dan trouwen, kinderen krijgen, uit met het werk!". Dit wordt alleen nog maar versterkt door hun ervaringen met het werk. De meeste baantjes die ze krijgen zijn nou niet zo leuk.

Maar als we zien dat ze de rotste baantjes aanvaarden ('t is toch maar voor een paar jaar") en dat ze niet of nauwelijks voor hun rechten als werkende jongeren opkomen, vinden we het toch nodig hier even op in te gaan.

Het beeld dat ze zich voorstellen van een gezin hangt zeer nauw samen met het consumptiepatroon en het modebeeld wat hun (en ons) opgedrongen wordt via de damesbladen, meisjesromans, e.d. Van "de man van je dromen" in de beeldroman, naar het eigen huisje met tuintje, met moderne inbouwkeuken, vaatwasmachine, kleuren TV, met lieve verstandige, modieus geklede kindertjes van de zeepoederreklame en om niet te vergeten "de man van je dromen", die natuurlijk carrière maakt, zijn dit dromen die met de paplepel ingegeven worden door alle media.

Zelf hebben we de rol van het gezin en de rol van de vrouw

binnen dat gezin bestudeerd en we merkten al zeer snel dat deze zeer behoudsgezin is.

Waarom?

In de periode vòòr de opkomst van de moderne industrie was het gezin van de ambachtsman, van de boer of van de kleinhandelaar in de stad de organisatorische basis tot voortbrenging van goederen. De woning, het magazijn, de werkplaats waren nog onder één dak. Het personeel bestond voor het grootste deel uit gezinsleden. Het gezin produceerde voor eigen verbruik en voor verkoop op de markt. De kinderen werden opgevoed in relatie met de produktie. Het kapitalisme bracht een scheiding tusschen woon- en werkplaats, doordat het de arbeiders steeds meer scheidde van de produktiemiddelen.

Dit had voor gevolg dat het gezin niet meer in zijn eigen behoeften kon voorzien en totaal afhankelijk werd van het loon van de vader. Dus ook van de mogelijkheden of onmogelijkheden die de vader heeft om zijn arbeidskracht te verkopen.

De rol van de moeder die de taak heeft het gezin te laten draaien zodat de kinderen opgevoed worden en de vader iedere dag opnieuw gevoed en verzorgd naar het werk kan, komt hier sterk naar voor.

Immers: wat zal de eerste reaktie zijn van de huisvrouw die week na week de touwtjes aaneen moet zien te knopen als haar man staakt?

Zij ziet meteen gevaar voor de veiligheid en de regelmaat van het gezin. Zij reangeert dan ook met: "Geen strijd, geen politiek!". Wij willen zeker niet vertellen dat de werkende jongeren dan maar geen toekomstplannen moeten maken, wij willen ook niet vertellen dat ze niet zouden moeten trouwen. We zeggen ook niet dat TV's, kookkasten en dergelijke dingen verderfelijk zijn, integendeel.

Wij willen proberen de realiteit te schetsen. Een realiteit die beheerst wordt door de strijd tussen de klassen.

Het is namelijk zelfbedrog te denken dat als er maar niet gestreden wordt alles goed blijft. We hebben dat gezien in de geschiedenis van de arbeidersstrijd. We zien het nu met het groeiend aantal werklozen. We zien dat door strijd de arbeiders een macht kunnen laten zien ten opzichte van de kapitalisten. En om die strijd te kunnen voeren heeft de arbeider ook de solidariteit van zijn vrouw, van de arbeidersvrouwen nodig.

Dit laatste is voor ons het belangrijkste wat wij ten aanzien van dit thema naar voor willen brengen.

2. De school.

Dit thema is wel het belangrijkste aangrijpingspunt in ons programma. Het is niet moeilijk met de werkende jongeren over de school te praten, dat bleek ook uit de gesprekken die we gevoerd hebben. Het is een ervaring die achter hen ligt, alhoewel ze het vormingsinstituut in eerste instantie als een school zien.

De huishoudscholen en LTSen waar de meesten van hen vandaan komen zijn nu nog steeds de meest autoritaire schooltypes. Het is dan ook niet verwonderlijk dat je als eerste reaktie van bijna alle werkende jongeren krijgt: "Streng dat het er was, je mocht er niks. De leraren hadden altijd gelijk". Ook de verhalen over de straffen die ze kregen zijn verbijsterend: de gang schrobben, het kerkportaal een beurt geven, opgesloten worden en niet te vergeten de meest gangbare straffen zoals bladzijden vol pennen, huiswerken tot in het oneindige overmaken, enz. Dit autoritaire

schoolstelsel leidt er natuurlijk toe dat de leerlingen wraak gaan koesteren en dit ook in praktijk omzetten. Dit heeft tot gevolg dat leraren of lerarens die het wel goed menen, die trachten binnen het kader van het lessenrooster nog iets in te brengen wat voor de leerlingen interessant zou kunnen zijn, totaal geen kans krijgen. De verhalen die we hierover te horen kregen zijn zeer vergaand: op de LTSen komt het regelmatig tot vechtpartijen tussen leraren en leerlingen; een lerares die een zenuwzinking krijgt is geen uitzondering.

Deze toestand op scholen leidt ertoe dat de werkende jongeren het in de eerste maanden op het vormingscentrum moeilijk hebben zich aan te passen aan de relatieve vrijheid die ze daar krijgen. Iedereen kent deze situatie, we gaan er dan ook niet verder op in.

Wat we geprobeerd hebben naar aanleiding van de school is aan te geven dat er redenen zijn waarom die school is zoals ze is.

De huishoudschool is vrij makkelijk te doorzien. Waarvoor anders zou ze er zijn dan om meisjes een opvoeding te geven voor hun latere toekomst (huisvrouw). Uit de leerboekjes springen dan ook een aantal zaken naar voor: in de kookles wordt voornamelijk zuinigheid aangekweekt. Leren schrobben, boenen en zemen neemt ook een belangrijke plaats in. Dat je je moet kunnen aanpassen is in deze opleiding blijkbaar zeer belangrijk, evenzo, dat je moet leren dingen te doen die je niet leuk vindt. (na de kookles moet het eten opgegeten worden ook al is het mislukt).

De totale opleiding van het huishoudschoolmeisje is er op gericht haar latere rol te kunnen vervullen zoals deze maatschappij dat eist.

De tussenperiode wordt dan opgevuld met werken. Ongeschoold werk voor de laagste lonen.

Wat de LTS betreft, door een verbinding te maken tussen wat de LTSers op school leren en wat ze later op het werk moeten doen, wordt het snel duidelijk dat ook voor hen de school eenzelfde functie heeft als voor de huishoudschoolmeisjes: je leren aanpassen, gehoorzamen. De tendens die er is om af te stappen van een vakopleiding en over te gaan naar een soepele inzetbaarheid wil eigenlijk zeggen: een nog grotere afhankelijkheid van het bedrijf, dat hen specifiek voor het werken gaat scholen en omscholen.

We willen niet de pretentie hebben een volledige analyse van het onderwijssysteem te maken, die bestaan er al en fundamenteeler dan wij dat kunnen. (zie daarvoor de literatuurverwijzingen.)

Wat we belangrijk vinden is de werkende jongeren die denken dat ze te stom zijn om te leren niet in de kou te laten staan, maar ze trachten duidelijk te maken dat het onderwijs er op gericht is dat er afvallers zoals zij zijn, omdat de industrie nu eenmaal goedkope, slecht geschoolde arbeidskrachten nodig heeft.

Het werk.

Dit thema is voor ons niet het aangrijpingspunt maar veel meer het einddoel van onze produktie.

Dat wil zeggen: uit onze analyse van de publieksgroep bleek dat de 15 jarigen nog weinig ervaringen met het werk hebben. Wel hebben ze ervaringen met sollicitaties. De meesten van hen solliciteren zeer vaak voor ze een baantje vinden. De verhalen hierover waren in de gesprekken niet uit de lucht: "Meestal doen ze poeslief tegen je, maar hoor je later niets meer. Niet eens een bericht dat je niet aangenomen bent". "Ze vragen de gekste dingen!".

Wij hebben geprobeerd naar aanleiding van een aantal sollicitatiescènes aan te tonen, dat ten eerste, het feit dat ze geen werk vinden niet hun eigen schuld is (al te vaak hoor je: "Iedereen kan werk hebben, als je maar wil"), dat ten tweede, als ze al werk vinden, ze in zo'n sollicitatiegesprek goed moeten weten wat ze moeten vragen zodat ze later de dingen krijgen waar ze recht op hebben (loonstrookje, arbeidskontrakt, e.d.). Uit de meeste gesprekken bleek dat ze totaal niet weten wat hun rechten als 15 jarigen zijn, dat ze ook niet weten hoe ze die rechten te weten kunnen komen. Het is vooral op dit punt dat wij in willen gaan. Maar, wij vinden dat er eerst een motivatie gegeven moet worden waarom die rechten zo belangrijk zijn. Dit doen we door uit te leggen dat het werk wat ze doen niet voor henzelf is, dat het loon wat ze ontvangen maar een heel klein stukje van de waarde van hun arbeid is. Het overgrote deel komt in de zak van de eigenaar terecht. die beslist wat hij er mee doet (herinvesteren, winst, e.d.). Als dit duidelijk is zal het voor de werkende jongeren ook logischer worden dat je voor je rechten opkomt. In dit verband is het ook belangrijk, dachten wij, om even in te gaan op de geschiedenis van de arbeidersstrijd. In eerste instantie om even aan te geven dat de meeste rechten waar zij nu van profiteren bevochten zijn en het noodzakelijk is dat die bevochten rechten voortdurend verdedigd moeten worden opdat ze niet terug worden gepakt door de kapitalisten. In tweede instantie om aan te tonen dat strijd met middelen als: Staking, bezetting, demonstratie, enz. de enige mogelijkheid is voor de arbeiders om hun eisen kracht bij te zetten en ze zodoende ingewilligd te zien. We hebben lang gepraat hoe we dat zouden moeten aanpakken in het programma. Het gevaar bestond dat het er als een aanhangsel bij zou zitten. De oplossing die we nu gebruiken ligt in de verbinding vormingsinstituut en geschiedenis. Ria heeft op het vormingsinstituut een project gehad over kinderarbeid. Met haar vader kan ze daar niet zo goed over praten. Ze vindt het zelf dusdanig belangrijk, ook gezien haar werksituatie en die van Wim dat ze er van uit gaat dat het ook voor de andere werkende jongeren belangrijk moet zijn en ze laat zien wat ze zelf geleerd heeft. Onze ervaring tot nu toe met dit deel is, dat het zeer goed aanslaat. Het is zelfs voorgekomen dat er vragen gesteld werden naar de vormingsleiders toe om ook zo iets te gaan doen. Vragen waar de vormingswerker op in kan haken en die, als ze in de cursus centraal kunnen staan, de jongeren tot een gemotiveerde deelname kunnen brengen. Dit zien wij als een belangrijk resultaat, dat mogelijk is met ons programma.

4

het droom- projektje

De verwachtingen, die werkende jongeren hebben van hun toekomst, zijn vaak erg tweeslachtig. Van de ene kant weten ze, dat ze op grond van hun "schoolkarrière", en de arbeidsplaats, die ze daaraan te danken hebben, zich weinig illusies mogen maken over het deel, dat ze in de toekomst krijgen van de welvaartskoek. Van de andere kant worden ze b.v. door reclame en beeldroman opgescheept met illusies, als zou alles in de wereld voor hen bereikbaar zijn.

M.n. het gezin, dat ze (moeten) gaan stichten, lijkt een oase van geluk en welstand te worden. Dat het geluk van dat gezin door allerlei barrières in de weg gestaan wordt (woningnood, de laagte van het loon, werkloosheid, de vervreemding van de vrouw, die thuis moet blijven, het werk, dat je zó moe thuis doet komen, dat er van actief gezinsleven geen sprake kan zijn, enz.), is iets, waar de jongeren door die illusies vanaf gehouden worden. En als dat gezinsleven straks faalt, hebben ze daarvoor mét hun opvoeding al een passende verklaring voor meegekregen: persoonlijk falen, te kort schieten in liefde en aandacht voor de huwelijkspartner en de kinderen.

Dit projektje probeert de manipulatie van m.n. de beeldroman (en andere romantiese stuff, die door 15-jarigen, vooral meisjes, verslonden wordt) en de reclame aan de jongeren duidelijk te maken, en aan te duiden, wie bij die manipulaties belang hebben. Via een veel reëelere "droom" van een jongen en een meisje, waarin ze uitdrukken, dat ze graag wat ruimte, wat prettig werk, en andere materiële omstandigheden zouden hebben om hun geluk op te bouwen, willen we dan komen tot de "droom van Arie" (een socialistiese droom) van een wereld, waarin mensen samen werken voor elkaars behoeften en elkaars geluk en waar de werkende mensen hun eigen werk beheren en ook de vruchten ervan. Zo proberen we de dagelijkse strijd om werk, om behuizing, enz. te koppelen aan een strijd op

langere termijn voor een rechtvaardiger maatschappij. We zijn ons ervan bewust, dat het voor deze jongeren al een enorme stap is om te denken aan een andere maatschappij. Veel meer pretentie dan een aanzet daartoe heeft dit projektje dan ook niet.

De gang van het projektje is als volgt:

- het beeldromanlied uit de voorstelling,
- een toneelfragment, waarin Wim en Ria hun Ster-reklamedroom hebben: "Dromen in de snackbar",
- de "droom van het bankstel", en
- de "droom van Arie",

hebben we op 4 aparte vellen gezet, die U voor de kursisten zou moeten vermenigvuldigen. Lees eerst het beeldromanlied, of zing het, als U het opgenomen hebt, samen met de kursisten. Sleutel daarna de discussie aan over dit lied met als leidraad de richtvragen, die op de volgende bladzijde staan. Afhankelijk van het tempo en het concentratievermogen van de groep kunt U dan doorgaan met het uitdelen en lezen/spelen van de "Sterreklamedroom", waarbij ook richtvragen afgedrukt zijn voor een discussie; vervolgens dezelfde procedure met de "droom van het bankstel", en als het erin zit, de "droom van Arie". Het tempo, waarin een en ander geschieden moet, is uiteraard geheel afhankelijk van de mogelijkheden van de groep, waarmee U werkt.

Het projektje is verder uit te bouwen door b.v. na de discussie over de Ster-reklamedroom de jongeren in 2 groepen de spelopdracht te geven om rep. een reclamespot te maken en te spelen, die de mensen bedriegt, (b.v. 2 jongeren solliciteren naar een baan; de ene heeft z'n haar gekamd met een elektrische kam en krijgt daarom de baan) en een spot, die waarschuwt voor het bedrog van de reclame. Of na de "droom van het bankstel" en de discussie daarover de kursisten te vragen hun eigen dromen over de naaste toekomst op te schrijven en in de groep te bespreken.

Om U te ondersteunen bij het in goede banen leiden van de discussies en het informeren van de jongeren, als het nodig is, drukken we, vóór de 4 dromen + richtvragen, een tekst af over de functie van het gezin in onze maatschappij en de manier, waarop meisjes daarvoor worden opgeleid, op de huishoudschool, die we vonden in het blad INFOM (blad van en voor alleenstaande ouders) van dec.'74 (ev. te bestellen op: van Leeuwenhoekstraat 20, Schoonhoven). Het is geschreven voor mensen die niet gewend zijn theoretische stukken te lezen, maar dat kan U alleen maar helpen bij het door vertellen naar de jongeren.

Waar het gezin voor dient en hoe toekomstige moeders opgeleid worden.

Naast de school - en natuurlijk zelfs als eerste - wordt in het gezin door de opvoeding geleerd, hoe de regels van de maatschappij zijn, zodat de kinderen zich daaraan kunnen aanpassen. Kinderen leren autoriteit te aanvaarden (de autoriteit van de man over de vrouw, van de ouders over de kinderen, van de grote kinderen over de kleintjes). Wat dat betreft kun je het gezin zien als een soort spiegel van de maatschappij. In het gezin zien we heel in het klein de maatschappij weerspiegelt: wie het hoogst geplaatst is, is de baas. Kinderen leren ook gehoorzaamheid, plichtsvervulling, orde en tucht. Dat zijn allemaal dingen die ze later nodig hebben om te kunnen meedraaien in onze wereld. Het gezin is de plaats, waar ervoor gezorgd wordt dat er steeds weer nieuwe mensen komen die straks, als ze groot zijn, die taken van hun ouders zullen overne-

men om dezelfde dingen aan hun eigen kinderen door te geven. Zonder het gezin - al die honderden duizenden Nederlandse gezinnen - zou onze roemruchte economie niet bestaan. Dat economisch systeem steunt op een paar dingen: de industrie moet groeien en daarvoor is het nodig dat er dingen gekocht worden, steeds meer dingen. En steeds verschillende. Wat mensen verdienen met hun werk wordt voor een groot deel weer snel opgeconsumeerd, en dat geld komt in de grote geldla van de ondernemers. Dat daar zoveel in ligt, komt bijv. omdat alle gezinnen ieder voor zich hun eigen apparaat-voor-dit-of-dat willen hebben. Als er bijv. twintig vrouwen uit één straat zouden besluiten om er maar één van te kopen om die dan samen te delen, dan zou bijv. de fabrikant van elektrische haarkrullers lelijk op zijn neus kijken! Maar dat is iets wat zomaar niet zal gebeuren, want door het gezin (en de reclame richt zich heel duidelijk op het gezin) worden vrouwen van elkaar gescheiden. In plaats van ze te leren op te komen voor hun gezamenlijke belangen worden ze gedwongen om te beantwoorden aan het ideaalbeeld van het gezin en wordt van ze verwacht dat ook in stand te houden. Vrouwen raken eraan gewend om voor het laten draaien van hun gezin elkaar te bekonkurreren. ("Mijn was is witter dan de jouwe; mijn bankstel is groter dan het jouwe".). Zoals ook vaak de mannen die samenwerken van elkaar worden gescheiden door de "belangen van het gezin". Bij grote aksies en stakingen in bedrijven zijn er altijd een aantal mannen die niet kunnen of durven meedoen omdat daarmee hun broodwinning en daarmee de mogelijkheid om hun gezin in stand te houden, in gevaar komt. (Zie hiervoor ook blz. C2 van deze brosjure: "De vrouw- het gezin".).

De plaats wáár mensen opgroeien, maakt voor een groot stuk uit hóe ze opgroeien. Het gezin is een van de belangrijkste plaatsen waar dat opgroeien gebeurt, en waar kinderen ook leren wat nodig is om te passen in deze maatschappij.

Huib P. (9 jaar)

vraag: Waar dient een vrouw voor?

antw.: Om het werk in huis te doen. En de vader die werkt om het geld te verdienen, maar de moeder werkt in het huis om eten te maken, enz. Want de vader kan niet buiten het huis werken én het werk doen dat in huis moet gebeuren.

De mensen die graag willen dat de wereld blijft zoals die nu is (omdat die mensen daar het meeste baat bij hebben) proberen hun ideeën door opvoeding en onderwijs, door radio en televisie, dag- en weekbladen zó te verspreiden, dat iedereen die ideeën normaal gaat vinden. En dat alle mensen gaan denken dat het zo het beste is en nou eenmaal niet anders kan, en aan zijn of haar kinderen weer verder leert dat de wereld waarin wij leven zó is en altijd zó zal blijven.

Met ons verhaal op deze bladzijden willen wij niet zeggen, dat er maar niemand meer moet trouwen en dat het verkeerd is om een eigen gezin te willen stichten. Maar wel willen we erop wijzen, dat in onze maatschappij het gezin aan veel voorwaarden gebonden is. Daardoor wordt het geluk van de mensen in het gezin ondergeschikt gemaakt aan de belangen van die kleine groep mensen, die ook de school en het werk beheerst. We hebben van de school gezegd, dat die kinderen uitselekteert voor een plaatsje in de piramide van arbeidsplaatsen. En dat die school de kinderen de vaardigheden leert, die ze nodig hebben om het werk op die plaats goed te doen. En dat de school ze tevreden maakt met het werk en het geld dat ze ervoor krijgen.

Hoe zit dat nu met de huishoudschool? Die leidt toch op voor het huishouden? Dat is maar half waar. Als je weet, dat de meeste meisjes al twintig jaar geweest zijn wanneer ze trouwen en dat het Lager Huishoud- en Nijverheidsonderwijs, want zo heet de huishoudschool officieel, voorbij is als de leerlingen 15 à 16 jaar zijn, dan kun je uitrekenen, dat meisjes na de huishoudschool nog altijd zo'n vijf jaar te werken hebben. Veel meisjes blijven na hun trouwen nog een aantal jaren werken om grotere dingen te kunnen aanschaffen. Om maar niet te praten over de vrouwen die met hun man mee moeten verdienen om het gezin draaiende te houden. Je moet zeggen dat de huishoudschool heel wat meisjes aflevert aan fabrieken, kantoren, winkels als arbeidskrachten. En daar krijgen die meisjes meestal het slechtste werk, dat niet veel oplevert. Ze zijn "ongeschoold", want het diploma Lager Huishoud- en Nijverheidsonderwijs is voor hun bazen niets waard. Het is dan ook niet gek, dat die meisjes vaak ontzettend hard werken om zo snel mogelijk het geld bij elkaar te hebben dat ze nodig hebben om te kunnen trouwen. Nogal wat bazen maken daar misbruik van door ze op "premie" te zetten.

Het is waar, dat je na vier jaar huishoudschool verder kunt leren: voor kinderverzorgster, modinette, verpleegster, lerares....maar dat is alleen voor de betere leerlingen. En met dat diploma - dat je dan na nog eens twee, drie jaar op school zitten krijgt - blijkt het nog niet gemakkelijk te zijn, werk te vinden waarvoor je bent opgeleid. Veel meisjes zijn dan gedwongen om aan geld te komen, een baantje aan te nemen waarvoor geen diploma wordt gevraagd.

Maar goed, als je eens bekijkt wat meisjes op de huishoudschool leren, dan hebben de lessen veel met het huishouden te maken. En ook al blijven die meisjes na hun nuwelijk werken, toch zullen de meeste het huishouden moeten doen. Dus stellen we de vraag: hoe zit dat met die huishoudschool? Wat hebben de bazen, die profiteren van het onderwijs omdat daar hun gewillige arbeiders vandaan komen, nu aan een school die opleidt tot moeder? Daar kom je snel achter als je kijkt, wat meisjes op de huishoudschool leren. Dan kom je tot de ontdekking dat ze leren om later het gezin zó in te richten, dat hun man goed gevoed en goed uitgerust op zijn werk komt. De moeders moeten er ook voor zorgen dat de kinderen thuis niet tegen gesproken worden wanneer ze van school komen met verhalen, dat onze maatschappij een eerlijke maatschappij is, die voor iedereen het beste wil. Laten we dat eens nagaan aan de hand van twee lessen die toekomstige moeders krijgen: 1. De kookles. "De vader van Anja werkt op kantoor. Hij zit de hele dag. Hij krijgt daarom van moeder een lichte maaltijd. De vader van Erika werkt in een magazijn. Hij sjouwt de hele dag. Daarom geeft de moeder van Erika hem stevige kost". Dat lezen de meisjes in hun boekjes. Dat de broertjes en zusjes van Erika de hele dag op school zitten, maar wel die zware kost mee moeten eten, daar gaat het boekje maar aan voorbij. Het enige wat telt is dat de vaders die maaltijd krijgen waarop ze het beste kunnen werken. Verder leren de meisjes in de kookles dat het eten een ernstige zaak is: je moet de tafel dekken volgens het etikette-boekje en niet zoals je het zelf leuk vindt; tijdens het eten wordt niet gepraat. Dan kan het eten ook niet gezellig zijn en ophouden, zodat kinderen en vader niet te laat op school en werk komen. En in de kookles is het "schraalhans keukenmeester". Studentes van een school voor huishoudlerares zijn in hun stage tot de ontdekking gekomen dat op de meeste huis-

het beeldromanlied

Je bent mooi, je bent jong,
en zelfstandig, maar niet rijk,
dus je werkt voor de kost op
kantoor.

Hij 's een beeld van een man,
goed gebouwd, gouden hart,
aan wie jij snel je hartje verloor.

Maar op bladzijde acht
blijkt die boy stinkend rijk:
't is de zoon van een oliemagnaat,
die zijn kind niet wou zien,
en een hartaanval kreeg
en 'm nu zijn miljoenen nalaat.

Nu hij rijk is wordt hij door
een dame bezocht,
die verleidelijk dingt naar zijn
hand.

En jij maakt 't maar uit,
want een meisje als jij
past toch nooit bij een jongen van
stand.

Je wilt huilen, alleen zijn,
dus neem je de trein
naar het dorp waar je wieg heeft
gestaan.

Waar je vader nog woont,
een bedachtzame man,
en bij hem mag je je wel laten
gaan.

En je vader zegt: "meid,
volg de stem van je hart.
En dat je houdt van die knul zie 'k
meteen.

En wat maakt het dan uit,
dat ie arm is of rijk,
want de zon schijnt toch voor
iedereen."

Ondertussen heeft hij
van de dame ontdekt,
dat het haar om zijn geld is te
doen.

Hij zoekt overal jou.
Eet niet, slaapt niet, maar bidt
om één blik uit jouw ogen, één
zoen.....

Op de deur van je pa
wordt geklopt - zonder erg
maak jij open - "hij is gekomen!"
Voortaan leef jij blij
als zijn vrouw, aan de zij
van de miljonair van je dromen.

houdscholen het bedrag waar meisjes een maaltijd voor moeten maken in de eerste klas f0,75, in de tweede f1,- en in de derde f1,25 is. Ze vroegen zich af hoe je als lerares met zo'n bedrag kinderen kunt leren om plezier in koken te krijgen. Dat kan ook niet. Het enige wat je ervan leert, is het eten zo goedkoop mogelijk te verzorgen, zodat je uitkomt met het weinige geld dat je man binnenbrengt. En als je geld overhoudt, omdat je man overwerkt of omdat de kinderen meeverdienen, dan ben je er al aangewend om het eten niet zo belangrijk te vinden. Dat meer verdiende geld stelt je in staat een ijskast of dure meubels te kopen, zodat wat niet persé nodig is om het huishouden draaiende te houden snel terug komt bij de bazen.

Nu zien we de laatste tijd dat steeds meer artikelen in de supermarkt "kant en klaar" aangeboden worden. In vele gezinnen is het toetje niet meer gewone yoghurt of de zelf gemaakte griesmeelpap, maar een zeer duur bakje met 'n mooie naam in een eenpersoonsverpakking. Voor een gezin met vijf mensen betaal je dan bijna vijf maal de prijs van een grote fles yoghurt, terwijl de inhoud van die bakjes ongezond is (er zitten nogal wat chemische stoffen in om het "romig en lang houdbaar" te maken) en zó weinig dat de koper voor een bakje meer betaald dan de onkosten van de fabriek zijn voor het maken van vijf bakjes.

Dit lijkt tegenstrijdig met wat we eerder hebben gezegd over het eten dat zo weinig mogelijk mag kosten, maar dat is het niet. Want door die kant en klare dingen zoals toetjes, soep in blik, voorgebraden kip, spreads en dip-sausjes kunnen de bazen het geld dat de huismoeder teveel uitgeeft, in het ondernemerspotje terug stoppen.

Een laatste punt wat we over de kookles willen zeggen, betreft de gebruikte boeken. Omdat de huishoudscholen maar weinig geld hebben om goede leermiddelen aan te schaffen worden in de klas brosjures gebruikt die door de levensmiddelenbedrijven naar school worden gestuurd. Zo zijn er boekjes van Dr. Oetker, van het bureau voor voorlichting over macaroni en spaghetti en van het zuivelbureau. Brosjures waaruit de meisjes niet veel anders kunnen leren dan wat de bazen aan de meisjes willen leren over koken en huishouden.

2. Kinderverzorging en opvoeding: "Het gezin is de beschermde sfeer waarbinnen kinderen opgroeien", zeggen de boekjes. De meisjes leren uit die boekjes niet verder te kijken dan het gezin groot is; leren dat alles wat in het gezin gebeurt van het grootste belang is en alles daarbuiten (bijvoorbeeld op het werk van de man) daaraan ondergeschikt is. Ze leren dat een vrouw pas vrouw is, als ze moeder is. En verder wordt in deze lessen aan de leerlingen bijgebracht, dat je aan kinderen niet moet vertellen "waar ze nog niet rijp voor zijn" - zodat ze na een paar jaren het vragen voortaan laten. "Reinheid, rust en regelmaat" moeten de kinderen in het gezin vinden zodat ze zich door niets in de wereld bedreigd voelen en later als ze gaan werken een 'wolf in schaapskleren' (hun baas) als hun vriend beschouwen.

"Kinderen moeten in de gaten krijgen, dat hun gedrag goed én kwaad kan zijn. Ze moeten de straf voor de misgreep leren accepteren omdat ze de beloning voor de goede prestatie kennen". Maar de boekjes maken uit wat goed en kwaad is. Niet het kind en niet de moeder. Zo krijgen de toekomstige moeder en haar kind geen enkele kans om zélf uit te maken wat belangrijk voor hen is. Leren ze te gehoorzamen aan de taak die van huis af op het gezin gelegd wordt, waaraan het persoonlijk geluk en de ontplooiing van de gezinsleden worden opgeofferd. Tot zover het verhaal uit INFOM.

Vragen bij het beeldromanlied.

1. Is het makkelijk, om met elkaar in contact te komen? (dus jongens met meisjes en omgekeerd).
2. Waar ontmoet je elkaar?
3. Mag je daarheen van je ouders?
4. Moet je op tijd thuis zijn? Waarom?
5. Die jongen uit het verhaal blijkt stinkend rijk te zijn. Kom je in je omgeving in contact met rijke mensen? Waar ontmoet je die dan?
6. Droom je er ook wel eens van, om met een miljonair te trouwen?
7. Zijn er veel miljonairs in Nederland?
8. Kopen jullie vaak beeldromans?
9. Zijn dat verhalen, die jij iedere dag meemaakt?
10. Waarom denk je, dat men graag beeldromans leest?
11. Bestaan er ook beeldromans, die vertellen, hoe het op jouw werk gaat?
12. Denk je, dat je baas het erg vindt, dat je beeldromans leest, als het werk er niet onder lijdt?
13. Lees je wat uit een beeldroman, dat je voor jezelf kunt gebruiken?
14. Maak zelf eens een klein beeldromannetje van jezelf, met tekeningetjes en tekstjes erbij, en misschien foto's.
15. Speel het beeldromanlied eens na. (Maak er een toneelstukje van). %
16. Is een beeldroman niet een soort droom?

(% Deze opdracht heeft het gevaar in zich, dat als de jongeren vanuit de gevoerde discussie het lied niet sterk kunnen relativeren in hun spel het effect van de discussie verloren gaat).

Vragen bij "DROMEN IN DE SNACKBAR".

1. Kijken jullie vaak naar de Ster-reklame? Welke spots zijn het leukst?
2. Zijn er spots, die je niet leuk vindt? Welke? %//
3. Waarom maken bedrijven reclame?
4. Wat is het belangrijkste voor de bedrijven: dat de mensen, die de reclame zien, weten, of een produkt goed is of niet; of dat die mensen die produkten kopen?
5. Er zijn mensen, die zich erg kwaad maken over reclames, waarin vrouwen en kinderen (vooral mooie) gebruikt worden om produkten aan de man te brengen. Waarom zouden ze daar kwaad om zijn? Wat vind jij?
6. Er zijn burens, die samen met één haardroger doen, of met één grasmaaier. Wat vind jij daarvan? Wat denk je dat de fabrikanten van haardrogers en grasmaaiers daarvan vinden?
7. "Reklame is bedrog, maar de mensen willen bedrogen worden", hoor je soms zeggen. Willen de mensen dat?
8. Wat heb je nodig om in leven te blijven?
9. En wat om een beetje gelukkig te zijn? (straks, als je getrouwd bent, en nu?)
10. Uit reclames lijkt het wel dat je alleen maar gelukkig kunt worden als je bijv. een elektrische kam of een zelfreinigende grill koopt. Is dat zo?
11. Mies zegt, dat mijnheer Philips en mijnheer Moulinex er alleen maar gelukkig van worden, als je zo'n grill koopt. Is dat zo?

(%// Bekijk de mogelijkheid om met de jongeren af te spreken om de Ster-reklame's te bekijken met gerichte vragen in de trant als: Wat wordt er concreet over de aangeprezen artikelen gezegd? Wat voor mensen komen in de spots voor? In wat voor huizen, keukens, tuinen spelen die spots? Wat voor rol speelt de vrouw in die spots? e.d. Zo'n onderzoek is een goede basis voor de discussie over de andere vragen).

dromen in de s nachbar

Ria: Ik denk wel dat ik een tientje per week kan sparen. Als er niet te veel verjaardagen in vallen tenminste, anders haal ik het niet. Moeder spaart ook voor me, maar dat krijg ik pas later. Gister kwam ze thuis met twee washandjes voor me.

Mies: Schiet jij even lekker op met je uitzet.

Wim: Hè, Mies. Als het goed gaat op de fabriek kan ik misschien deegmaker worden, verdien ik allicht een paar tientjes meer.

Mios: Dat praat over sparen. Ria moet 'r eerstverdiende geld nog binnen krijgen.

Wim: We kunnen vast wat kleine dingetjes kopen voor de uitzet.

Ria: Borrelglasjes, allerlei glasjes voor later in de glazenkast. En handdoeken, daar heb je een heleboel van nodig, en tafelkleden.

Wim: Een bankstel, dat we lekker met z'n tweetjes naar de kleuren-televisie kunnen kijken.

Ria: En een ronde tafel en een hemelbed met een donnen dek en roze gordijntjes.

Mies: Een hemelbed, ze mogen blij zijn als ze het oude bed van Opa en Oma mee kunnen krijgen.

Wim: Ik wil graag een schuurtje in de tuin, daar kan ik sleutelen aan de brommer of aan de auto.

Ria: Ik wil een eensgezins-woning met een doorzonkamer. Dan kun je de kinderen zó zien spelen in de zandbak achter in de tuin.

Mies: Een eengezinshuis met een tuin. Maar dat krijg je niet zo makkelijk, ik heb de eerste jaren dat ik getrouwd was op een flatje gewoond. De kinderen speelden op de gallerij. Soms moest ik ze vastbinden aan de spijlen anders woelen ze weg.

Wim: Ik wil voor jou zo'n moderne keuken met van die handige opbergkastjes.

Ria: En natuurlijk een volautomatische wasmachine. De kinderen spelen buiten, klimmen in bomen, maken zich vies. Ja, logisch hé, daarvoor zijn het kinderen. Maar met zo'n goeie wasmachine is dat niet erg.

Mies: Ja, ja, Jantje de Boer met zijn Fleuriel, die kennen we, Nou geloof er maar niets van, t'is allemaal heel anders dan op de t.v.-reklame.

Ria: We nemen zo'n grill met zo'n handige deur die je ook als oven kunt gebruiken. Die zijn erg fijn en je kunt er ontzettend lekkere dingen in klaar maken.

Wim: En een elektrische frituurpan.
Mies: Ongezeilig hoor, frietes eet je toch zeker hier.
Ria: En een citrus pers.
Wim: En een elektrische koffiemolen.
Ria: En een draaitop stofzuiger.
Wim: En een elektrics vleesmes.
Ria: En een stoom-strijkijzer met termostaat.
Wim: En een haardroger.
Ria: En een mixer.
Wim: En een koffiezetapparaat.
Mies: O, wat zullen ze gelukkig worden met al die bullen in hun huis. Nee, weet je wie er echt gelukkig van wordt: Meneer Philips of Meneer Moulinex, want die verdienen de centen als jij wat koopt.
Ria: En later misschien wel een vaatwas-machine.

Wim: Geweldig eigenlijk, wat er tegenwoordig allemaal te koop is. Ria, als wij al die dingen hebben, hoef jij in huis haast niets meer te doen.
Mies: Nee, in huis niet. Maar buitenshuis zal ze zich een ongeluk moeten werken om de centen te verdienen die nodig zijn voor de afbetaling. Ja, hoe wil je dat anders allemaal betalen?
Wim: En s'zomers gaan we er op uit met de kinderen. We nemen een BMW-station-car, waar de hele kampeeruitrusting in kan.
Ria: Ik zie ons al hollen van de duinen.....
Wim: Naar beneden, naar het strand.....
Ria: Een man is zo jong.....
Mies: Als hij zich voelt. Ja, die kennen we. En dan krijgen we de arreslee nog en dan hebben we ze allemaal gehad. Ik vroeg waar je dat allemaal van wilde betalen, van wim z'n minimumloon. Nou, ik heb een frietje voor jullie klaar gezet. Waren jullie effe lekker weggezweefd op je donzen dekbedjes. Nou, maak je geen zorgen, dat ouwe bed van Opa en Oma is heus zo slecht nog niet. Als je er maar eenmaal inligt.

de droom van het bankstel

Het meisje:

"Wat ik op het ogenblik het liefste zou willen, is een bankstel, dat ik met mijn vriend rustig kan praten en ook andere dingen doen, natuurlijk; dat er geen broers en zusters rondhangen, en dat moeder ons niet in de gaten houdt vanuit de keuken. Ik wil het met mijn vriend hebben over spullen, die we gaan kopen en waar we zouden willen wonen en hoe we dat huis gaan inrichten. Het zal wel niet makkelijk zijn om een huis te vinden, want bij ons in de buurt zijn er veel getrouwde meisjes die bij hun schoonouders inwonen totdat ze een huis gevonden hebben. Dat vind ik niks, ik wil eerst een huis. Want nog een tijdje getrouwd bij die ouders van ons, dat zie ik niet zitten. Nee, ik zoek, tot ik wat heb, alleen, of liever gezegd, met z'n tweetjes. Als ik getrouwd ben, blijf ik nog een tijdje werken om te sparen. Als er kinderen komen, dan moet ik waarschijnlijk wel ophouden met werken; ja, want wie let er anders op de kinderen! Dan zullen we wel zuinig moeten zijn, want Wim verdient niet zoveel. Dat wordt wel alsmäär beter, maar hij heeft geen diploma en ga je niet zo snel vooruit met je loon. Maar geld alleen maakt niet gelukkig".

D10

De jongen:

"Ik heb verkering en ik wil maar gauw gaan trouwen, dan sta ik tenminste op m'n eigen benen. Ik zal op mijn werk wel vooruit moeten komen, want m'n loon is nog niet zo hoog, dat ik er alle spullen van kan kopen, die we nodig hebben. Maar m'n baas is wel een goeie vent. Hij vraagt me, of ik kom overwerken, na zessen of ook wel 's-zaterdags en 's-zondags. Nou, daar kun je een mooie cent mee bijverdienen! Ik vind m'n werk niet zo leuk, maar ik heb geen diploma, dus ik kan niks anders krijgen. Trouwens, je mag tegenwoordig al blij zijn dat je werk hebt. Je hoort veel over werkloosheid - sommigen van mijn vrienden hebben ook geen werk. Dan kun je niet veel plannen maken voor de toekomst! En waarom is het eigenlijk zo moeilijk om een huis te vinden? Een huis, daar heeft toch iedereen recht op! Ik denk, dat het komt, omdat huisbazen teveel aan de huizen willen verdienen. Maar huizen zijn om in te wonen, en niet om geld aan te verdienen.

VRAGEN BIJ DE DROOM VAN HET BANKSTEL.

a.

Wat voor werk doe je?

Vind je het leuk werk?

Is het afwisselend? Vertel er iets over.

Ben je een beetje eigen baas?

Wie staat er direkt boven jou?

Als je je baas iets vraagt, zegt ie dan wel eens "JA" ? Op wat voor vragen bijvoorbeeld?

Zegt hij ook wel eens "NEE" ? Op wat voor vragen?

In wiens belang neemt jouw chef zulke beslissingen? In het jouwe of dat van de baas?

Is ie een aardige chef? Vindt de baas 'm een aardige chef?

Misschien heb je wel wat te zeggen op je werk over hoe het werk gedaan moet worden. Maar waarom dat werk gedaan moet worden, wat er gemaakt of verkocht wordt, daarover heb je niets te zeggen. Meestal lijkt dat niet zo'n probleem, als je brood moet bakken of kaas moet verkopen. Daar is weinig op aan te merken.

Maar wat zou je er van zeggen als je

een ontzettend sjiek huis moest bouwen voor een miljonair, terwijl je zelf erg krap woont?

of goeie huizen moest slopen omdat er een parkeerterrein voor een supermarkt moet komen, en je kunt zelf geen huis vinden?

of als je geweren moet maken die in een ver land gebruikt worden om mensen die het slecht hebben onder de duim te houden en door te laten werken?

of als je in een fabriek werkt die chemische stoffen maakt die gebruikt worden om streken te veranderen tot onvruchtbare woestijnen zoals in Vietnam, zodat er niets meer wil groeien en de mensen daar sterven?

Vind je het juist dat mensen die dat soort werk doen niets te vertellen hebben over dat werk?

Wie beslissen daar wel over? In wiens belang? In het jouwe, in dat van de arbeiders van de fabriek, in dat van die mensen aan de andere kant van de wereld die ontkomen?

Het is niet fijn om te werken aan wapens of stoffen die het leven van andere mensen vernietigen.

Wat zou je, als je in zo'n fabriek werkte het beste kunnen doen?

a. persoonlijk ontslag nemen en iedereen vertellen waarom?

b. een paar vergissingen maken, zodat je baas je ontslaat?

c. met je kollega's praten om te kijken wat zij er van vinden en vertellen wat jij er van denkt?

b.

In wat voor huis zou je later willen wonen?

Vertel er iets over: heeft het een tuin, veel kamers....?

Waarom wil je in zo'n huis wonen? Voordelen? Zijn er ook nadelen?

Ken je mensen die ongeveer zo'n huis hebben? Wie?

Is het moeilijk om zo'n huis te krijgen?

Hoeveel huur zou zo'n huis kosten?

Zou je dat over een jaar of zes kunnen betalen?

Ken je mensen die getrouwd zijn en in een huis wonen dat ze niet fijn vinden? Zijn dat er veel?

Ken je mensen die getrouwd inwonen bij hun ouders of familie?

Wat vinden zij daar zelf van?

Er zijn genoeg dure flats die leeg staan of dure huizen te koop, terwijl er steeds meer goedkope huizen nodig zijn. Hoe zou dat komen?

het is half elf, wim is even naar de w.c.

arie staat te gapen de laatste tijd slaapt hij slecht en droomt hij veel.

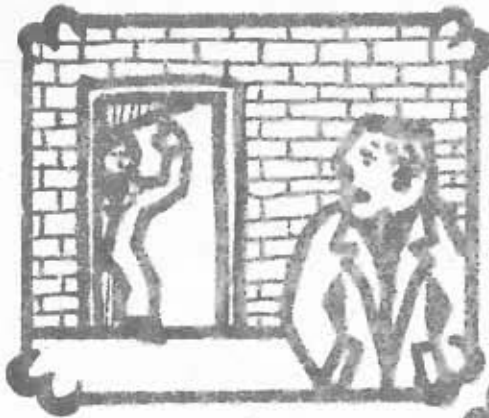

hij denkt aan een droom die de laatste nachten steeds terug komt: de directie

is weg, niet voor een zakenreisje maar voorgoed. in de fabriek zeg-

gen de arbeiders: wij hebben altijd het werk gedaan dus dat kan gewoon doorgaan.

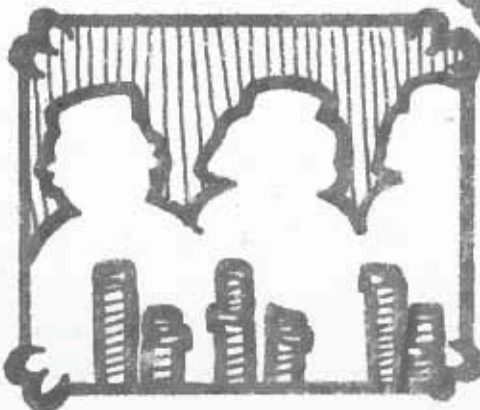
en we vragen
werklozen om ons
te komen helpen.
er hoeft niet meer

gepeerd. de woorden
je staat met meer
man voor minder
werk. en we besluit

dien om beter bedag
te maken zodat
het brood gezonder
is en beter smaakt.

dure reclames
gebruiken we niet
meer zodat het
brood goedkoper

blijft. aan het eind
van de week ver-
delen we eerlijk
het geld wat we
samen verdienden.

we roeven niet
meer voor de winst
van de bakken de
werken

we maken voor-
daan wat de
echte
mensen nodig
hebben.

we verdelen
darmen het werk:
iedereen mag zeg-
gen wat hij graag

doet en het rot-
werk doen we
samen. er zijn
geen chefs meer

nodig die moeten
kondröleren. we
werken immers
voor onszelf.

we hebben veel
vrije tijd om b.v.
op scholen te ver-
tellen over ons

werk, om in de
buurt mee te werken
aan het oplossen
van de problemen

van die buurt,
en veel vrije tijd
om een beetje pret-
tig te leven.

als wim terugkomt
schrikt sie wak-
ker. samen proberen
ze de achterstand

in de halen. onder
het werk vertelt
sie k'n droom
aan wim. die zegt
"als dat zou kunnen"

Vind je Arie's droom een gekke droom? Waarom?
 Denk je dat het zal gebeuren dat de direktie op een goede dag
 wegloopt en de fabriek achterlaat?
 Waarom niet?
 Zouden de arbeiders, zoals in de droom van Arie samen gewoon door
 kunnen werken zonder direktie?
 Is een direktie nodig? Waarvoor?

Wordt het werk prettiger, als je het zelf mag organiseren?
 Wat zou je het liefst voor werk doen?
 Denk je dat veel anderen dat werk zouden willen doen?
 Zou je het erg vinden om, wanneer je het fijne werk samen doet,
 ook het rotte samen te doen?

Er zijn mensen die zeggen: "Chefs die controleren of het werk
 goed gedaan wordt, zijn alleen maar nodig als de mensen niet
 graag werken". Wat denk jij daarvan?
 Wanneer werken mensen graag? Als ze weten waaraan ze werken? Als
 ze voor zichzelf werken?

Als jullie nu met 211 een fabriek hadden waar jullie werken
 en ook de baas waren, zouden jullie dan één aanstellen om te kon-
 troleren of iedereen goed werkt?

Arie droomt, dat er minder gewerkt hoeft te worden als de direk-
 tie weg is. Want dan hoeft je niet meer voor de dikke winst van de
 bazen te werken. Wat denk je daarvan?
 En wat denk je er van om werkelozen in de fabriek te halen en zo
 het werk over iedereen te verdelen?

Wat zou je met de vrije tijd doen, die er dan kwam?
 Wat vind je van de manier waarop Arie die gebruikt?

De direktie is nog niet weg, dus het is maar een droom, maar vind
 je zulke dromen interessant? Waarom?
 Er zijn nogal wat mensen die vinden dat wat nu een droom is gauw
 moet komen en die daar wel voor willen vechten. In de fabriek, in
 de wijken. Wat vind je van die mensen? Zou je er zelf ook een
 willen zijn? Waarom? Of waarom niet?

5

wie wordt wijzer van de school: een vragen- lijst

Het zal duidelijk zijn, dat we in de school-scenes van ons stuk hebben geprobeerd bij de cursist iets weg te nemen van het gevoel dat hij nou eenmaal te dom is, dat het grotendeels zijn schuld is dat hij het er op school niet al te best heeft afgebracht. Ria's conclusie na de school-scenes is dan ook: "Het ligt niet aan mij maar aan de school". In de discussie na de voorstelling komen we bijna altijd terug op het onderwerp "school", maar er zitten zoveel kanten aan, die we in het stuk eigenlijk nauwelijks hebben aangeraakt, dat het onmogelijk is op dat moment de discussie voldoende uit te diepen.

Voor de vormingswerkers die er aan de hand van onze voorstelling in een later stadium op terug willen komen, kan de onderstaande vragenlijst behulpzaam zijn.

We hadden ons de volgende werkwijze voorgesteld. De cursist krijgt een blad met een aantal vragen die hij kort op schrift beantwoordt. Het gaat er niet om keurige schoolse antwoorden te krijgen waarmee hun kennis getoetst zou kunnen worden. De papieren worden niet ingehaald, de antwoorden worden in de groep verteld, toegelicht en besproken. Op deze manier kunnen een aantal individuele ervaringen, naast elkaar gelegd, een wat algemenere conclusie opleveren.

Daarna wordt het volgende blad rondgedeeld en op een gelijke manier behandeld. De conclusies kunnen op een bord of op flap-overs gezet worden.

Onze opzet is door de vragen de volgende punten aan de orde te stellen:

- a. Hun konkrete ervaringen op school,
Waarom zijn ze niet verder gaan leren?
Was het echt een keuze?
- b. De selectie-functie van de school:
Door hun gebrekkige schoolopleiding zijn ze voorbestemd om het leger slechtgeschoolde arbeiders te gaan versterken, d.w.z. om voor relatief weinig geld oninteressant werk te doen.
- c. In wiens belang werkt de school.

Bepaalde vragen zijn voornamelijk informatief: vragen naar ervaringen. Andere vragen zijn inhoudelijker, proberen meningen en ideeën naar boven te krijgen: zoals de vragen van blokje c. Deze lijken soms suggestief gesteld, d.w.z. dat door een simpel bevestigend of een ontkennend antwoord een bepaalde conclusie kan worden getrokken.

De bedoeling is echter wel degelijk dieper op de vragen in te gaan, ook al staat er niet steeds "Waarom vind je dat?" of "Hoe zit dat dan volgens jou?". Zodat, wanneer het mogelijk is aan een bepaalde discussie een gezamenlijke conclusie te verbinden, die conclusie is gebaseerd op het zo goed mogelijk tegen elkaar afwegen van de verschillende argumenten.

A. Op wat voor school heb je het laatst gezeten?

Hoe oud was je toen je van school ging?

Heb je je diploma gehaald?

Waarom ben je niet gaan doorleren?

Wat was belangrijker bij die beslissing: dat je genoeg had van school of dat er geld nodig is in jullie gezin?

Heb je aan het eind van de basis-school zelf gekozen naar welke school je daarna wilde gaan? Zo nee, wie heeft de beslissing dan genomen?

B. De laatste jaren wordt er in de bedrijven steeds verder geautomatiseerd. Dat betekent dat er steeds meer ongeschoolde arbeiders nodig zijn aan de ene kant en aan de andere kant meer hooggeschoold personeel om de ingewikkelde machines aan de gang te houden.

Dat hooggeschoold personeel wordt opgeleid op de middelbare en hogere beroepsopleidingen. Als je dat niet haalt hoef je eigenlijk nauwelijks meer een vak te leren. Je moet leren heel veel verschillend werk te doen. Laten we eens kijken of dat klopt met jouw ervaring.

Heb je op school een bepaalde vakopleiding gehad?

Wat voor werk doe je nu?

Heb je die vakopleiding daarvoor nodig?

Zou je jouw werk ongeschoold werk willen noemen? Of is het geschoold werk?

Zijn er in je werk mogelijkheden om op te klimmen? Tot welke functie?

Vind je het werk dat je nu doet interessant? Is er bepaald werk dat je liever zou doen?

C. Op school leer je een heleboel dingen. Soms zijn die leuk, soms vervelend, saai of moeilijk. Maar meestal denk je er niet zo bij na, waarom je die dingen leren moet. En in wiens belang het is dat je dat leert.

Je hebt op school leren lezen en schrijven.

Vind je dat belangrijk voor jezelf?

Is dat ook belangrijk voor je werk? Waarvoor is het nodig?

Je hebt op school ook leren rekenen.

Wat heb je daar zelf aan?

Wat zouden de gevolgen zijn voor je als je slecht kon rekenen?

Is het voor je werk gunstig dat je kan rekenen?

Kun je je loonstrookje lezen en controleren?

Heb je dat op school geleerd?

Mensen zeggen wel eens: "Het is maar goed dat ze op school

streng zijn, dan leren de kinderen vroeg om gehoorzaam te zijn".

Vind je het nodig kinderen gehoorzaamheid te leren?

Als je op school iets moest doen, legde de leraar dan uit, waarom dat nodig was?

Als je het ergens niet mee eens was, kon je dan voor je mening uitkomen en word daar dan over gepraat?

Hielden jullie in de klas wel eens discussies op een manier dat je leerde om je mening onder woorden te brengen - om duidelijk te kunnen en durven zeggen wat je vindt?

Wat zouden de mensen die de baas zijn in de bedrijven het liefst hebben, dat hun personeel komt van een school

- waar de kinderen hebben leren gehoorzamen zonder iets terug te zeggen, waar ze gewend zijn streng behandeld te worden en waar ze dus niet geleerd hebben hun mening te zeggen, of

- waar de kinderen geleerd hebben wel voor hun mening uit te komen, niet alles slikken en in staat zijn voor zichzelf of hun collega's op te komen, als dat nodig is.

Op welke van deze twee scholen zou je zelf het liefst gezeten hebben? Waarom?

Kreeg je op school wel eens een opdracht, om samen met een paar anderen uit te voeren?

Als iemand snel klaar was met zijn werk werd hij dan aangemoedigd om de anderen die nog niet zo ver waren te helpen?

Op zo'n manier leer je goed samenwerken.

Is het voor jezelf belangrijk om dat te leren?

Wat zou de baas daar van vinden?

Wat zijn voor hem de voordelen dat zijn personeel goed samenwerkt?

Wat zijn voor hem de nadelen?

Heb je op school geleerd wat belangrijk is als je gaat solliciteren? Waarvan je moet denken, bij het solliciteren?

Waren dat volgens jou de juiste dingen?

Heb je op school bij geschiedenis alleen geleerd over koningen en oorlogen - of heb je ook geleerd over het leven van de gewone mensen?

Heb je iets geleerd over de arbeidersstrijd, d.w.z. over de manier waarop mensen in de loop van de laatste eeuwen bepaalde rechten hebben veroverd?

Heb je daar wat aan om dat te weten?

Wat zouden de bazen daarvan vinden?

Als je in het algemeen terugkijkt naar wat je op school geleerd hebt, met wiens belangen is dan meer rekening gehouden, met die van jou, of met die van de bazen?

N.B. Type de vragen per blok op een stencil, voor de cursisten. (misschien is het nodig blok C. te splitsen). Laat voldoende ruimte tussen de vragen, zodat de cursisten plaats hebben om hun antwoord op te schrijven. De ene vraag heeft wat meer ruimte nodig dan de andere.

6

rollenspel: wat theorie en een spel voorbeeld

OPMERKINGEN OVER ROLLENSPEL.

Op rollenspel zoals dat vaak op zeer verschillende plaatsen in het onderwijs en vormingswerk gehanteerd wordt, hebben wij nogal wat kritiek.

Meestal beperkt de spelopdracht (en de spelbegeleiding) zich tot het aan de gang zetten van de deelnemers met antecedenten van individuen, die in een bepaalde (gezins-, klas-, werk-) situatie met bepaalde problemen zitten. De deelnemers komen in het spel niet veel verder dan het uitdiepen van de psychologie van dat individu of vinden mogelijke spontane individuele reacties zonder dat daarin maatschappelijke invloeden worden verwerkt. Zo gebeurt het dan dat - in plaats van mensen bewust te maken - rollenspel het effect heeft, dat maatschappelijke problemen worden vernauwd tot individueel psychologische problemen en maatschappelijke tegenstellingen verbloemd i.p.v. uitgelegd worden.

Hoewel rollenspel, i.t.t. het simulatiespel zoals PROLOOG dat hanteert sterker individueel gericht is, zijn bovengenoemde bezwaren best te vermijden door politiek geleid rollenspel te gebruiken.

Een uitgebreid theoretisch artikel over deze methode verscheen in "Vorming" 1973 no. 11/12 geschreven door Jörg Richard.

Veel minder volledig en theoretisch maken we hier wat opmerkingen over geleid rollenspel en geven 2 voorbeelden.

Verschillen tussen spontaan en geleid rollenspel.

Ligt bij spontaan rollenspel het aksent op het stimuleren van een (vrijblijvende) fantasie of op het je leren uiten, bij het geleide rollenspel is het doel aan de deelnemers inzicht te geven in de maatschappelijke oorzaken en tegenstellingen bij het gestelde konflikt. Tevens streeft men ernaar een duidelijk verband te leggen met de eigen situatie van de deelnemers. De fantasie heeft nu een andere funktie, n.l. om reële problemen vanuit maatschappelijk inzicht te doorzien om er zo

juist op te kunnen reageren. (vgl. Negt Soziologische Phantasie). De kern van de methode ligt in het ontwerpen van een serie spelen, die zo ontworpen en gestructureerd zijn, dat ze tot maatschappelijk inzicht kunnen leiden, waarbij men zich baseert op de ervaringen van de deelnemers. Het spelen van een rol wordt voorbereid door een groepje deelnemers die de situatie en de positie van de rol bespreken en analyseren. De speler dient zich te houden aan de afgesproken analyse, argumenten en reacties.

De taak van de spelleider is veel uitgebreider dan bij spontaan rollenspel:

- Hij stelt de situatie in elk van de serie spelen vast;
- hij formuleert de instructie voor elke rol in de diverse spelen vooraf;
- hij begeleidt de discussie in de groepjes over de diverse rollen en probeert te voorkomen dat men sterk afdwaalt van de leerdoelen;
- hij bepaalt de fasering van de diverse spelen;
- hij begeleidt elk spel, kan zondig ingrijpen;
- hij structureert de discussie(s) van de gezamenlijke groep na afloop van het spel of de onderdelen.

Die ervaringen van Uw groep zowel buiten het vormingscentrum als de projecten die U met hen deed, zullen mede bepalend zijn in de keuze en uitwerking van het model.

De nu volgende praktische aanwijzing in samenhang met een voorbeeld zullen hopelijk het bovenstaande verder verduidelijken.

Praktische aanwijzingen.

- a. Probeer maatschappelijke tegenstellingen te vertalen in een konflikt, dat voor de deelnemers herkenbaar is. Geef de deelnemers opdrachten individuen weer te geven, die representatief zijn en die tot konfliktierende groepen behoren.
- b. Zorg dat er in elk spel niet meer dan 2 of 3 rollen zijn, die elk worden voorbesproken met een groepje kursisten. Van elk groepje gaat een de rol spelen.
- c. Laat elk groepje de in het spel te gebruiken argumenten voorbereiden op basis van een schriftelijke korte rolinstructie. Deze instructie moet d.m.v. gegevens, vragen, e.d. ertoe leiden dat niet zuiver individuele vondsten bepalend worden voor het gedrag van de rol, maar dat maatschappelijke factoren en tegenstellingen hun waarde krijgen.
- d. Elk groepje krijgt alleen de instructie voor de eigen rol. Zondig wordt de spelsituatie vooraf mondeling toegelicht.
- e. Zeker bij rollen als die van een chef zal de vormingsleider moeten nagaan, of de groep voldoende juiste argumenten vindt. Wellicht is het mogelijk bij het rollenspel een kollega in te schakelen bijv. voor deze begeleiding.
- f. Wanneer in een spel een speler sterk afwijkt van de afgesproken argumenten, is er niets op tegen het spel stil te leggen en na groepsoverleg opnieuw te beginnen, waarbij wellicht een ander uit de groep de rol speelt.
- g. Na het totale spel en misschien al eerder moet met de totale groep besproken worden, wat er gebeurd is, welke analyse de

verschillende groepjes gemaakt hebben en waar de deelnemers zelf soortgelijke ervaringen hebben meegemaakt of kunnen meemaken.

- h. De relatie tussen de diverse spelen/situaties kan een chronologische zijn, bijv. een gesprek tussen een arbeidersvertegenwoordiging over werkomstandigheden voor, tijdens en na een actie.

Een andere opzet voor een serie spelen kan uitgaan van het bewustwordingsproces van de deelnemers. Dat kan er (te schematisch) zo uitzien dat in het eerste spel geappelleerd wordt aan de ervaringen, die de deelnemers in hun eigen omgeving met een bepaalde problematiek hebben (subjectieve fase, waarbij via het spel een inventarisatie van ervaringen plaats vindt). In het tweede spel kan dan aangestuurd worden op de ontdekking dat dit geen individuele problemen zijn, maar problemen die wortelen in de maatschappelijke situatie (objektiverende fase, waarin een verbreding van de problematiek plaats vindt). In het derde spel kunnen dan gezamenlijke mogelijkheden tot actie onderzocht worden (aktiverende fase, waarin perspectieven op maatschappelijke veranderingen aan de orde komen).

Voorbeeld:

- a. Een spel kan zich baseren op sollicitatie en werkeloosheid. De rollen zijn dan een werkeloze WJ die solliciteert. Een WJ die al werkt op het bedrijf, een personeelschef.

- b. Vijf voor half één.

We gaan uit van de "vijf voor half één"-scène uit de voorstelling. 3 rollen: Annie, een 19-jarige verkoopster; Ria, een 15-jarige verkoopster; een filiaalchef of -cheffin.

Er zijn 4 situaties mogelijk:

- I. 's Morgens - Annie haalt Ria over om mee te doen.
- II. 's Middags - De chef probeert herhaling te voorkomen.
- III. Volgende morgen - De chef ontslaat Annie.
- IV. Later - Waarom werd Annie ontslagen? Wat te doen?

- I. Iedereen moet mee doen aan de actie tegen lunchpauze verkorting.
Annie wil Ria overhalen mee te doen.

- A. Rolinstructie voor de groep die Annie voorbereid.

Je bent 19 jaar en werkt nu 1½ jaar in dit filiaal. Hoewel de rotklussen vooral door de jongsten worden opgeknapt, zijn er voor jou ook dingen die heel vervelend zijn. Wat zijn dat voor dingen? Waar je nu een eind aan wil maken, is het feit, dat de lunchpauze te laat begint. Dat komt omdat er 1 minuut voor half één nog klanten binnenkomen, die uitgebreid boodschappen gaan doen. Jij zit dan vaak achter de kassa. Samen met je 7 kollega's wil je er iets tegen doen. DE DEUR MOET 5 MINUTEN EERDER OP SLOT. Zo dadelijk heb je een gesprek met Ria je jongste kollega, die hier pas werkt. Ze is wat onzeker, maar het is erg belangrijk dat ze meedoet en om half een presies afnoet. Hoe kan je haar overtuigen?

- B. Rolinstructie voor de groep die Ria voorbereid.

Je bent 15 jaar. Na 3 maanden zoeken heb je eindelijk werk gevonden in een supermarktfiliaal. Je bent nu in de laatste week van je proeftijd en wilt graag blijven werken. Wat zeiden ze thuis, toen je werk vond? Hoe vind je het zelf?

Welke nadelen of bezwaren zijn er aan het werken in de supermarkt? Zo dadelijk heb je een gesprek met Annie, die je wil overhalen mee te doen aan een actie om te zorgen dat jullie werkelijk een half uur lunchpauze krijgen en niet na half een nog klanten moeten helpen. Hoe sta je daar tegenover?

C. Rolinstructie voor groep die de chef voorbereid.

(NB voor de vóóringsleider: deze groep zal meer tijd nodig hebben, maar heeft ook 2 overlegfasen de tijd. Tijdens het eerste spel kunnen ze kijken, zonder in te grijpen).

Je bent chef van een supermarktfiliaal. De zaak loopt goed. Je hoopt dan ook binnenkort bevorderd te worden tot chef van een groter filiaal. In deze zaak zijn er nog al eens problemen met de lunchtijd. Grotere filialen sluiten niet tussen de middag. Bij jou moet dat wel, want er is niet genoeg personeel om in 2 ploegen te eten. Bovendien heb je geen goede assistent, die jou kan vervangen en op de meisjes kan letten, als je zelf gaat eten.

Er zijn nogal wat klanten die in verband met schoolgaande kinderen of hun eigen lunchpauze vlak vóór half een binnenlopen, die moeten worden geholpen. Vandaag waren ze kwaad, want iemand had 5 voor half een de deur al op slot gedaan. Je hebt de deur weer open gemaakt, maar om half een ging iedereen lunchen en je was zelf 20 minuten in de weer met de ongeduldige klanten.

DIT KAN JE NIET AKPESTEREN. Je moet zorgen dat - zonder dat de hoofddirectie het merkt - de oude toestand weer terugkeert. Zo hard hoeven de meisjes niet te werken! Zelf werk je ook vaak over. Iedereen moet hart voor de zaak hebben. Je besluit een gesprek te hebben met de 15-jarige Ria, die nog op proef is, en met Annie, die waarschijnlijk de aanstookster is.

Waarom wil je graag bevorderd worden? Waarom mag de hoofddirectie nietsweten?

Beslis of je met de 2 meisjes samen praat of apart. Welke argumenten ga je gebruiken? **GEEF NIET TOE.**

Na het eerste spel, waarin Annie Ria overhaalt om solidair te zijn, kunnen eventueel de groepen Annie en Ria nog commentaar geven. De spelleider vertelt over de geplaagde actie. Wellicht kan een video opname - als die gemaakt is van de voorstellingsscène - getoond worden, waarbij wel de laatste zin over het resultaat weggelaten moet worden. Daarna volgt het overleg voor het 2e spel, waarin eventueel een ander uit de groep Ria en Annie kan spelen.

II. 's Middags. Op het matje bij de chef.

De chef, Annie en Ria.

A,B. Rolinstructie Annie en Ria die vrijwel gelijk luidt (de groepen bespreken deze apart).

Bespreek kort de actie. Is deze geslaagd en waarom? Wat ga je doen, morgen de actie herhalen of iets anders? Wat zal de chef gaan doen? Probeer je op een mogelijk gesprek met hem of haar voor te bereiden.

(NB. wanneer de groepen Ria en Annie willen overleggen kan dit misschien kort gebeuren. Als de groep chef apart met de meisjes wil spreken en geen volgorde bepaalt kan de spelleider hierover beslissen, realiseer je de konsekwenties).

De gesprekken of het gesprek worden gespeeld. Eventueel nagesprek. Als de gesprekken met Ria en Annie apart gebeuren mag de andere partij wel toekijken (in realiteit vertellen ze het

elkaar ook), maar niet tussen beiden komen. Als in de gespeelde gesprekken de chef niet in zijn schulp kruipt, kan het derde spel voorbereid worden.

III. De volgende dag. Wat gaat er gebeuren?

A. Rolinstructie Annie.

De volgende dag kom je een half uur telaat, omdat je brommer stuk ging. Je moet zo dadelijk bij de chef komen. Die zal wel goed kwaad zijn, want dat was ie ook al een maand geleden, toen je de bus had gemist en 15 minuten te laat was. Wat ga je zeggen? Zal de chef nog iets over de aktie zeggen, ga jij dat doen?

B. Rolinstructie Ria.

Praat nog eens over jouw gesprek met de chef. Bedenk dat over 3 dagen je proeftijd om is. Annie kwam vanmorgen een half uur te laat, doordat haar brommer stuk ging. Zal dat van invloed zijn op de aktie? Wat doen jullie om half een vandaag?

C. Rolinstructie chef.

Annie kwam vanmorgen een half uur te laat. Ze zegt dat haar brommer stuk was. Een maand geleden was ze ook al te laat, toen had ze zogenaamd de bus gemist. Je ziet een kans die onruststookster op staande voet te ontslaan. Hoe pak je het aan? (NB. Ontslag op staande voet is niet rechtsgeldig, tenzij de vorige keer Annie schriftelijk gewaarschuwd is voor herhaling en het ontslag is genoemd. Of de leider de groep deze informatie geeft, is afhankelijk van de groep. Het kan ook in het gesprek naar voren komen. De chef zou erop kunnen spekuleren dat Annie het niet weet). Hierna wordt het ontslag gespeeld, waarbij de groep Ria toekijkt.

IV. De groepen of personen Ria en Annie bespreken wat er aan de hand is.

Wat is de werkelijke reden? Mag dat zo maar? Hoe is Annie opgetreden in het gesprek? Wat kunnen we doen? Enz.

Het gesprek kan over gaan in de evaluatie. Misschien halen ze de vakbond erbij of KWJ. Die kan kort gespeeld worden door de vormingsleider, terwijl men rond de tafel blijft zitten. Tussen fase II en III kan nog een gesprek van de 2 meisjes geplaatst worden.

NVV krant Boemerang 6^e jaargang no. 6 pag. 2 geeft praktische informatie over wat te doen bij ontslag. Na lezing kan misschien fase III herspeeld worden enz. De bedoeling van het voorbeeld is om U een indruk te geven, niet om het klakkeloos over te nemen.

Mocht U geleid rollenspel gebruiken, dan is de WJ I ploeg van PROLOG erg geïnteresseerd in Uw ervaringen.

KRITIEK EN SUGGESTIES N.A.V. HET SPELVOORBEELD.

Van de kant van een aantal vormingswerkers is de kritiek gekomen, dat het projekt in deze vorm te moeilijk zou zijn voor groepen 15-jarigen, die immers pas kort op het centrum komen. Als doel om naar toe te werken vinden ze het een goede spelsuggestie, en zo willen ze die ook zeker gebruiken. Maar ze denken, dat die bij de nieuwe groepen niet genoeg aansluit.

7

het kwartetspelprojectje

De bedoeling van het kwartetspelprojectje is met de kursisten een inventarisatie te maken van sleutelbegrippen die belangrijk zijn voor ze, om hun eigen situatie te doorzien als een deel van een maatschappelijk systeem dat berust op uitbuiting: dat hun onvrede met die situatie aansluit bij het verzet van de werkende mensen, vroeger en nu en dat de konsekwentie van die onvrede is, zich aansluiten bij de georganiseerde strijd van de arbeiders voor een maatschappij waarin de mensen die werken, dat werk zelf organiseren en zelf beschikken over de vruchten van hun werk.

Natuurlijk kan het nooit de prentie van dit beperkte projectje zijn, een dergelijke "zware" doelstelling te verwezenlijken. Maar door het maken van het spel kunnen de werkende jongeren zich oriënteren op en door het later samen te spelen, kunnen ze vertrouwd raken met de diverse facetten van de uitbuiting van de arbeidersklasse en het verzet daartegen.

Het spel komt als volgt tot stand. De groep kursisten wordt verdeeld in vier kleine groepjes (3 of 4 personen). Elk groepje krijgt twee verhaaltjes op stencil. De verhaaltjes dragen als titel de naam van een van de 8 kwartetten van het spel, bijv. "de overwinningen van de werkende mensen". Als ze dat verhaaltje gelezen hebben wordt hen gevraagd de vier kaarten van het betreffende kwartet te schrijven, in steeds wisselende volgorde, zoals bij een echt kwartetspel:

1.A.afschaffing van de kinderarbeid
B.leerplicht voor alle kinderen
C.de 8-urige werkdag
D.minimum jeugdloon.

2.B.leerplicht voor alle kinderen
C.de 8-urige werkdag
D.minimum jeugdloon
A.afschaffing van de kinderarbeid. Etc.

We hebben hierbij een modelkaart geplaatst die U zelf kunt vermenigvuldigen.

Hebt U daarvoor niet de juiste

apparaten voorhanden, dan kunt U ze aanvragen bij PROLOOG. Er zijn voor een spel dus $8 \times 4 = 32$ kaarten nodig. Op de kaarten ziet U een vierkant met daarboven één lijn en daaronder vier lijnen. De vier overwinningen van het voorbeeldje hierboven worden dus op de vier lijnen onder het vierkantje geschreven, de lijn boven het vierkantje is voor de titel van het kwartet. Het vierkantje zelf is gereserveerd voor een tekening of kollage, die slaat op de "overwinning", die als bovenste van de vier vermeld staat.

De tekeningen en kollages worden door de kursisten gemaakt. Bij sommige van de kwartetten is het niet onbelangrijk om de kursisten wat materiaal te geven waaruit ze zich een idee kunnen vormen over wat ze moeten tekenen, of waar ze dingen uit kunnen knippen om de kollage te maken. U zult er alert op moeten zijn, dat de kursisten de juiste beelden maken op de kaarten; bijv. is het wel belangrijk, wanneer ze op de kaart "afschaffing van de kinderarbeid" een kind plakken dat uit een Margrietadvertensie komt, dat U met ze in discussie gaat over hoe die kinderarbeid er uit zag in de vorige eeuw en dat U eventueel de nodige informatie daarover geeft, zodat het beeld op de kaart iets gaat vertellen over de schrijnende uitbuiting van kinderen rond 1880. Wanneer elk groepje zijn twee verhaaltjes behandeld heeft op de kaarten geschreven en getekend, dan heeft elk groepje nog maar een overzicht over twee van de acht kwartetten. Laat dan de groepjes aan elkaar de kaarten voorstellen door ze per kaart kort te laten vertellen wat er op de kaarten staat. Het kan erg leerzaam zijn de kursisten met elkaar te laten discussiëren over de juistheid van de beelden, als daar aanleiding toe is. In ieder geval zal op een aantal plaatsen commentaar of uitleg van kursisten en vormingsleider over de inhoud van de begrippen op de kaarten noodzakelijk zijn om een kwalitatief waardevolle oriëntering op die begrippen bij de gehele groep tot stand te brengen. Het spelen van het spel kan met vier personen, in de pauzes, maar kan omdat de kaarten vrij groot zijn ook met de hele groep gespeeld worden, op een verloren moment. Wanneer het gespeeld wordt enige tijd na het maken van het spel en in de tussentijd zijn zaken aan de orde gekomen, die te maken hebben met de kaarten, is het wellicht mogelijk die kaarten opnieuw ter discussie te stellen, om te zien of de beelden op de kaarten nog overeenstemmen met de inzichten die de groep verworven heeft over de verschillende onderwerpen. In ieder geval is het spelen van het spel op zich een middel om als vanzelfsprekend familiair te worden met die onderwerpen.

Overzicht van het kwartetspel "Slappe tijden, sterke meiden".

1. WIE DOEN ER NU EIGENLIJK HET WERK?

- a. de arbeiders in de fabriek.
- b. de boeren.
- c. de chauffeurs.
- d. de verkoopsters.

2. WIE HEBBEN ER IETS TE ZEGGEN OP HET WERK?

- a. de cheffin.
- b. de personeelschef.
- c. de directeur.
- d. de aandeelhouders.

3. DE TRUCS VAN DE BAZEN.

- a. valse voorlichting (bij het solliciteren).
- b. proeftijd.
- c. tempo opvoeren.
- d. onbetaald overwerk.

4. WAAR GAAT HET GELD NAAR TOE?

- a. de loonkosten.
- b. de produktiekosten.
- c. investeringen.
- d. de winst.

5. HET VERZET VAN DE WERKENDE MENSEN.

- a. samen opkomen voor je rechten.
- b. stakingen.
- c. bezettingen.
- d. demonstraties.

6. DE OVERWINNINGEN VAN DE WERKENDE MENSEN.

- a. afschaffing van de kinderarbeid.
- b. leerplicht voor alle kinderen.
- c. de 8-urige werkdag.
- d. minimum jeugdloon.

7. KEN JE RECHTEN.

- a. een arbeidsovereenkomst.
- b. een loonstrookje.
- c. pauzes.
- d. recht op je vormingsdagen.

8. WAAR KUN JE TERECHT?

- a. het vormingsinstituut.
- b. jongerenorganisaties.
- c. vakbonden.
- d. politieke partijen.

1. WIE DOEN ER NU EIGENLIJK HET WERK ?

Wim en Arie werken in de broodfabriek. Daar kneden ze de hele dag het deeg. Andere mensen maken het deeg of bedienen de oven of doen iets anders wat nodig is voor het vervaardigen van brood. Dus samen maken de arbeiders in de broodfabriek het brood: zij zijn de bakkers van het brood.

Dat is nog niet alles. Voordat het meel in de fabriek komt om er brood van te maken, is er de boer, die het koren zaait en oogst. Zedende zorgt de boer ervoor dat het koren op tijd in de broodfabriek verwerkt kan worden.

Dan zijn er weer andere mensen die zorgen voor het vervoer van het geoogste graan van de boer naar de fabriek. Nadat er brood van gemaakt is, zorgen die chauffeurs er weer voor dat de broden in de winkels komen.

Als de broden in de winkels zijn aangekomen, is er Ria en met haar nog veel meer verkopers en winkelmeisjes die het brood in de rekken leggen en aan de mensen verkopen.

En de bazen van de supermarkt en de broodfabriek tellen de centen die door al dat werk verdiend worden.

WIE DOEN ER NU EIGENLIJK HET WERK?

2. WIE HEBBEN ER IETS TE ZEGGEN OP HET WERK?

Toen Ria werk had gevonden in de supermarkt, was het de cheffin die om vijf voor zes tegen haar zei dat ze "nog even" die boel bij de kassa moest komen opruimen.

Toen Ria voor de tweede keer aan het solliciteren was, was de

personeelschef erg aardig tegen haar. Op het magazijn kwamen ze n.l. mensen te kort en de personeelschef zag in Ria wel een goede kracht. De personeelschef werd bij de directeur geroepen, die hem vertelde dat de winst gedaald was en dat er dus geen nieuw personeel meer aangenomen mocht worden.

In de supermarkt werkte Ria erg veel samen met Annie, een leuke vriendin. Die vertelde haar dat er op elk brood en alle andere artikelen winst gemaakt wordt. En dat uiteindelijk de aandeelhouders beslissen wat er met die winst gebeurt. Zo waren de aandeelhouders de eigenaren van de supermarkt waar Ria en Annie werkten van plan om in een andere plaats een nieuwe supermarkt te gaan bouwen, zodat ze nog meer konden verdienen.

WIE ZIJN DIE 4 DIE ER OP HET WERK IETS TE ZEGGEN HEBBEN?

3. DE TRUCS VAN DE BAZEN.

Jullie zagen dat Arie en Wim in de broodfabriek werkten. Arie werkte er al wat langer dan Wim. Wim werkte hard, want hij hoopte dat hij daardoor hoger op zou kunnen komen, zodat hij ook meer zou gaan verdienen. Maar Arie vond dat niet zo leuk, hij zei: "Als jij zo hard blijft werken, dan wordt het tempo opgevoerd en dan kan ik het niet meer bijhouden en dan vlieg ik er uit! terwijl jij maar steeds harder moet werken en er toch geen cent beter van wordt. Als je harder werkt dan gaat alleen de produktie omhoog, maar je loon wordt er niet hoger mee! En bij Ria liep het ook niet van een leien dakje. Het kwam bijna dagelijks voor dat ze na 6 uur nog moest overwerken. Reken maar niet dat ze de overuren die ze zo maakte uitbetaald kreeg. Ria durfde er eigenlijk ook niet zoveel van te zeggen, omdat ze nog in haar proeftijd werkte en dan kan de baas je zo ontslaan! Toen Ria was komen solliciteren had de cheffin het gehad over een gezellige kantine, maar dat viel behoorlijk tegen: meestal kreeg ze nauwelijks de tijd om haar boterhammen naar binnen te werken, omdat ze nog zolang klanten moest afhelpen.

En zo waren er nog veel meer dingen die de cheffin aan Ria beloofd had, maar die later in het werk niet klopten. De cheffin had Ria tijdens het sollicitatiegesprek vals voorgelicht.

WAT ZIJN DE 4 TRUCS VAN DE BAZEN IN DIT VERHAALTJE?

4. WAAR GAAT HET GELD NAAR TOE?.

Arie werkte al wat langer op de broodfabriek en had uit het bedrijfsblad cijfers gehaald om Wim uit te leggen waar het geld naar toe gaat. Arie gebruikte hiervoor een brood, dat van de band gelopen was. Hij zei: Stel je voor dat dit brood de totale produktie van broden op een dag voorstelt. Al die broden zijn dan samen f.16,000,- waard. Daar moeten dan natuurlijk de lonen voor de arbeiders van betaald worden. In de broodfabriek bij Arie en Wim verdienen de arbeiders gemiddeld f.80,- per dag. Wim verdient natuurlijk minder, omdat hij nog op jeugdloon staat. Er werken 30 mensen op de broodfabriek, dus zijn de totale "loonkosten" 30 x 80 is f.2400,- bruto. Dan blijft er nog f.13.600,- over en waar blijft dat?

Natuurlijk moet het onderhoud van de machines betaald worden en de hypotheek van de fabriek.

Er zijn nog meer produktie kosten zoals de inkoop van het meel en

andere grondstoffen en de kosten van het vervoer en nog wat van die dingen: samen heten die de "produktie-kosten". Dat is ongeveer f.10.000,-. Het bedrag dat nu overblijft is voor de eigenaren: voor de aandeelhouders. Van een deel van dit bedrag gaan ze snellere en betere machines kopen om zo per dag nog meer omzet te kunnen maken. Dat heet "investeren". Of, net als de bazen van de supermarkt waar Ria werkt, die met het geld een nieuwe supermarkt bouwt, waar hij later nog meer omzet mee kan maken. Maar dán is er altijd nog een fors bedrag over. Dat bedrag is dan wat we noemen "de winst" en die door de bazen of door de aandeelhouders in de zak gestoken wordt, terwijl die er niet voor gewerkt hebben.

WAAR GAAT HET GELD NU NAAR TOE?

5. HET VERZET VAN DE WERKENDE MENSEN.

In de winkel waar Annie en Ria werkten, moesten ze vaak nog na half één de mensen afhelfen, die dan nog op hun gemak boodschappen gingen doen en met lege flessen aankwamen. Zo ging er al snel 10 tot 15 minuten van hun lunch-pauze af. Dit pikten ze niet langer en gingen over tot aksie: ze sloten de deur op tijd en gingen allomaal eten om half één, zoals in hun arbeidskontrakt vermeld staat. De cheffin deed de deur weer open, maar ze moest de klanten holomaal in d'r eentje helpen, zodat het een flinke janboel werd. Maar de volgende dag ging de deur mooi om 5 voor half één dicht. "Samen opkopen voor je rechten", noemde Annie deze aksie. In 1930 deed Frits van den Witteboer mee aan een staking in de textiel-fabriek, om de bazen te dwingen het loon te betalen waar hij recht op had. En dat was niet alleen bij Frits, half Nederland staakte toen.

In 1972 deed Toon Kroon mee aan de bezetting van de Enka-fabriek, omdat de bazen de fabriek wilden sluiten, omdat ze er te weinig aan verdienden. Maar door het verzet van de Enka-arbeiders draait de fabriek nu nog steeds!

In 1972 komt Jolanda Schouten de straat op voor het minimum-jeugdloon. Samen met haar demonstreren er vele werkende jongeren om het minimum-jeugdloon te krijgen en ze hebben het gekregen!!

ZOEK DE 4 VERZETSHOGEELIJKHEDEN VAN DE WERKENDE MENSEN.

6. DE OVERWINNINGEN VAN DE WERKENDE MENSEN.

Wij vertelden over Ietje van Kasteren in 1874. Ze werkte 16 uur per dag, 6 dagen in de week. Daar in de weverij werkten alléén maar kinderen. De baas hoefde kinderen minder uit te betalen, dan hun ouders. Zo waren de ouders werkloos, terwijl hun kinderen vernield werden door het veel te zware werk wat ze moesten doen. Om daartegen te protesteren zijn duizenden mensen de straat opgekomen. Ze demonstreerden om de afschaffing van de kinderarbeid te eisen. Eerst stuurde de overheid de politie erop af en werden die demonstraties bloedig uitoengeslagen. Maar de druk van onderen groeide. In 1874, nog maar 100 jaar geleden bereikten de werkende mensen met hun aksies dat de kinderarbeid verboden werd. Zo werden er meerdere zaken gewonnen, door massale protesten van de arbeiders. In 1912 werd de leerplicht bij de wet vastgesteld zodat voortaan alle kinderen onderwijs kregen.

En een werkdag van 16 uur is door stakingen en demonstraties door

de arbeiders tot een 8-urige werkdag teruggebracht, zodat ze nog tijd overhouden om een beetje te leven. Zo hebben de gewone mensen vroeger gestreden om hun lot meer in eigen handen te krijgen. Is dat tegenwoordig zo anders? Integendeel! Denk maar eens aan het verhaal van Jolanda Schouten, die in de supermarkt werkt: werkende jongeren hebben nog maar net een jaar geleden het minimum-jeugdloon veroverd op de bazen. Door te staken en te demonstreren. Door te laten zien hoe sterk ze staan als ze er samen tegenaan gaan!

WAT ZIJN IN DIT VERHAALTJE DE OVERWINNINGEN VAN DE WERKENDE MENSEN?

7. KEN JE RECHTEN.

Ria baalde behoorlijk van school. Ze leerde daar maar weinig, waar ze later iets aan kon hebben. En de lerares was erg streng. Ria wilde gaan werken. "Het zal allemaal wat makkelijker worden, als ik zelf geld verdien", dacht ze.

Maar het was een hele toer om een baantje te vinden. Daarom was ze erg blij dat ze in de supermarkt terecht kon. Zo blij, dat ze vergat, haar rechten in de gaten te houden. Iedereen die gaat werken heeft bijv. recht op een arbeidsovereenkomst, waarin staat, hoeveel je verdient, hoeveel vrije dagen je hebt, wat je werktijden zijn, etc.

Toen Ria haar loon kreeg, viel het haar wel een beetje tegen. Annie vertelde dat er nogal wat afgetrokken werd door de zaak, voor de belasting, ziekteverzekering, pensioen, e.d. Hoeveel precies wist Annie niet. "Maar dat kun je zo weten, als je aan de cheffin om een loonstrookje vraagt. Daar staat alles op, wat ze craf trekken, en waarvoor. Iedereen heeft recht op een loonstrookje".

Ria en Annie hebben actie gevoerd om hun pauzes, die in de arbeidsovereenkomst staan, ook te krijgen. "Je moet opkomen voor je rechten, ook de kleinen, zoals pauzes", zei Annie. Bij de sollicitatie van Ria had de cheffin gezegd: "Als het nou eens wat drukker is of als er veel zieken zijn, zou je dan niet voor een keertje het vormingsinstituut kunnen verzuimen". Ria vond dat wel goed. Maar Annie had ze voor gek verklaard, toen ze dat hoorde. "Je hebt recht op je vormingsdagen. En die moet je ook nemen. Want op het vormingsinstituut kun je tenminste dingen leren, die je elke dag nodig hebt op je werk. Bijvoorbeeld leer je daar je rechten!!

WAT ZIJN DE 4 RECHTEN IN DIT VERHAALTJE?

8. WAAR KUN JE TERECHT?

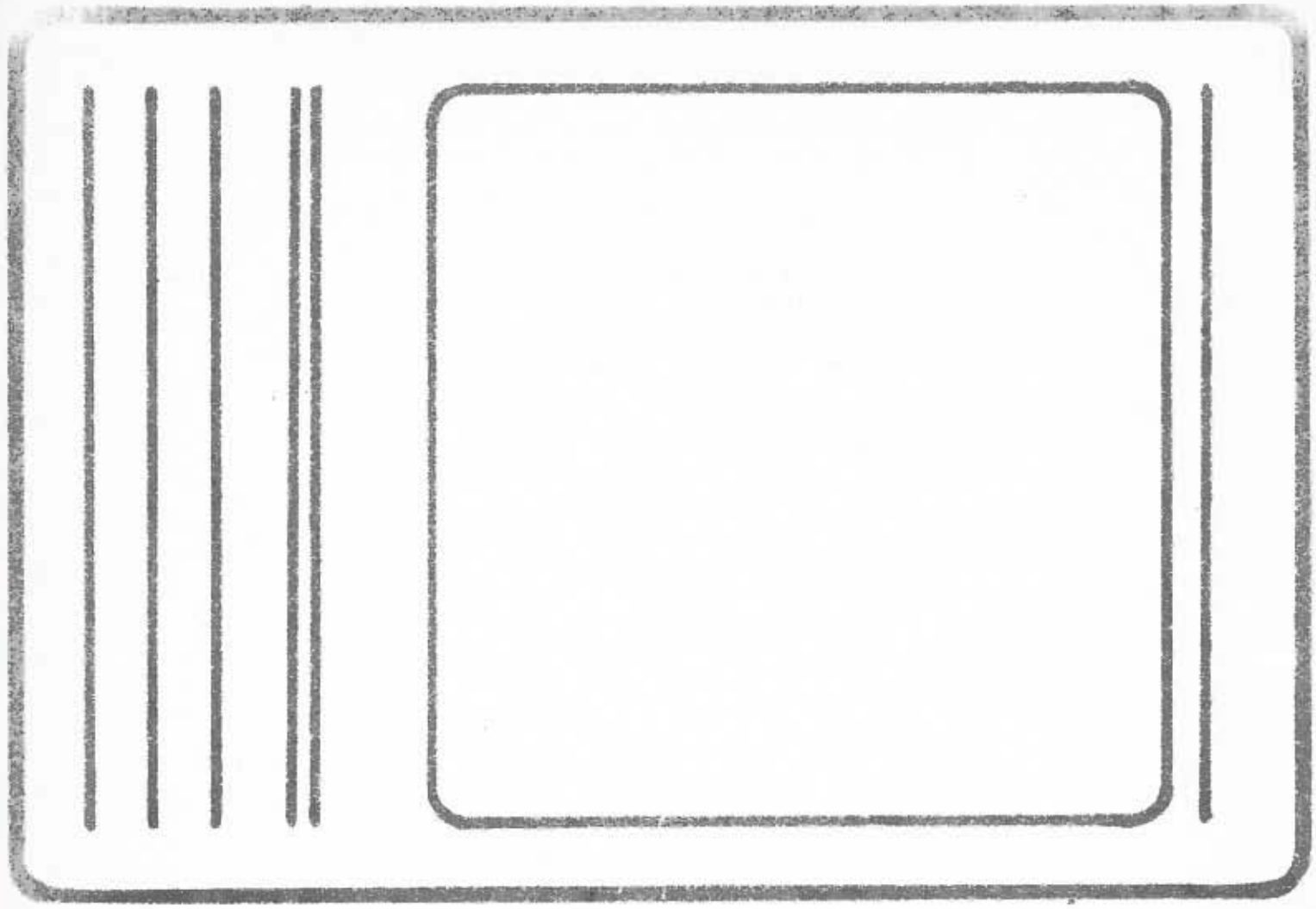
Ria had veel geleerd op het vormingsinstituut, zoals het projekt met de platen over de geschiedenis van de werkende mensen; Wim had er geleerd wat zijn rechten waren. Als je problemen met je werk hebt, kun je daar best mee aankomen op je vormingsinstituut. Daar wordt dan naar een oplossing gezocht, of ze verwijzen je naar een jongeren-organisatie. Dat zijn organisaties vóór en dóór jongeren met veel contacten door het hele land. B.V. de K.W.J. beweging van werkende jongeren en het N.V.V.-Jongerencontact. Die komen vaak in actie voor de belangen van alle werkende jongeren. Zoals minimum-jeugdloon, betaalbare kamers voor werkende jongeren, etc.

Een ander voorbeeld van organisaties die gezamenlijk problemen van arbeiders op willen lossen, zagen we bij Wim en Arie op de brood-

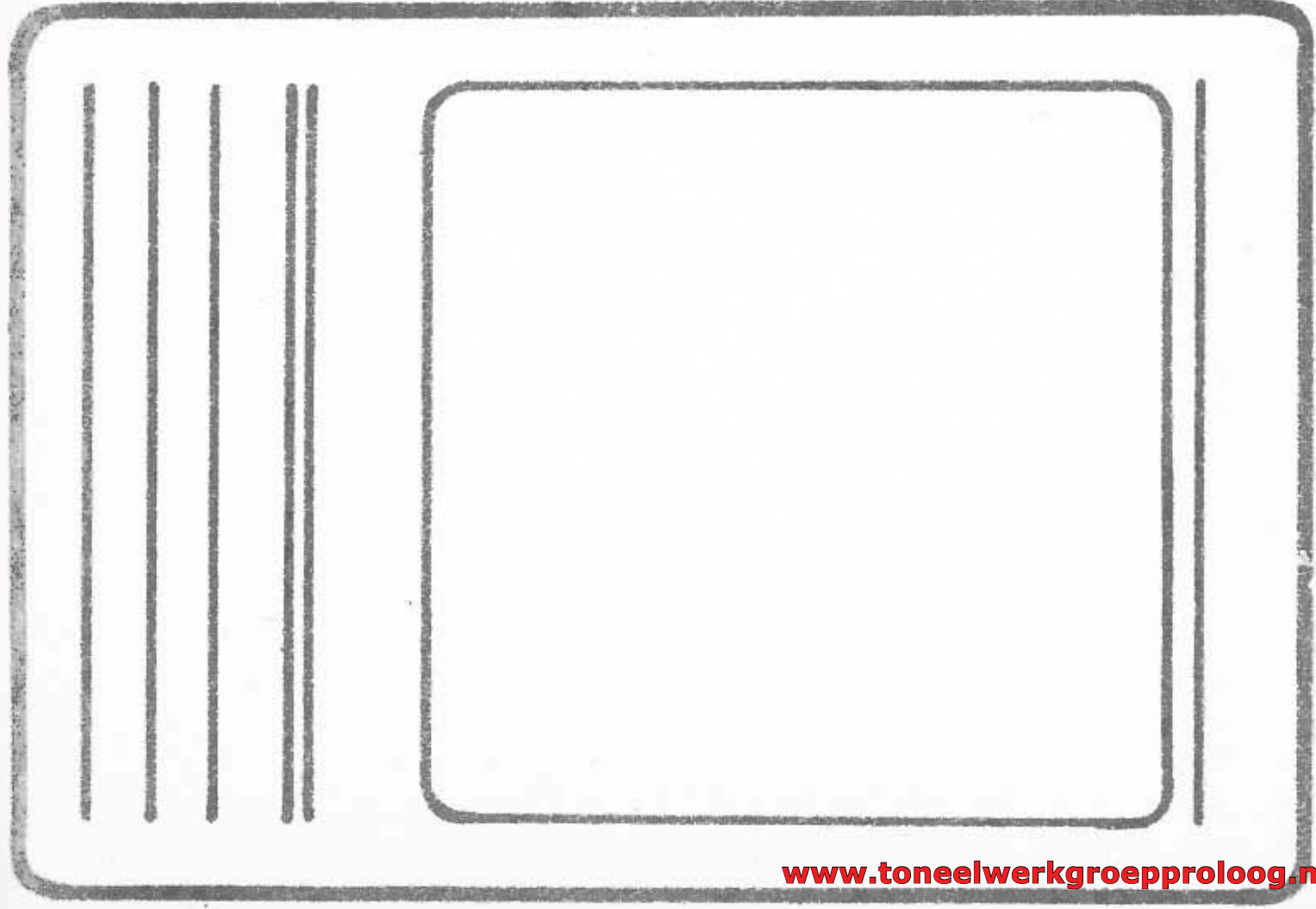
fabriek. Namelijk de vakbonden, waar Wim en Arie allebei lid van waren, gingen een aksie voeren tegen de sluiting van de broodfabriek.

Verder zouden jullie op het vorminsstituut misschien nog eens kunnen praten over wat politieke partijen zijn en welke er zijn, en wat je er aan hebt.

WAAR KUN JE TERECHT MET JE PROBLEMEN?

modelkaart kwartetspel

werkende jongeren van 1874 tot nu

Het was voor ons nogal een probleem, om uit te vissen hoe we bij 15 jarigen op enigerlei wijze de "geschiedenis van de arbeidersklasse" aan moesten sleutelen. Immers, zoiets wordt al vlug een les en lessen, daar zitten die jongeren niet op te wachten. Hun schoolervaringen hebben hen daar geen liefhebbers van gemaakt.

Toeh wilden we ze iets vertellen over de grote veranderingen die de laatste honderd jaar zich voltrokken hebben in de levensomstandigheden van de werkende mensen. En we wilden ze vooral vertellen hoe die werkende mensen daar zelf, georganiseerd voor gevochten hebben.

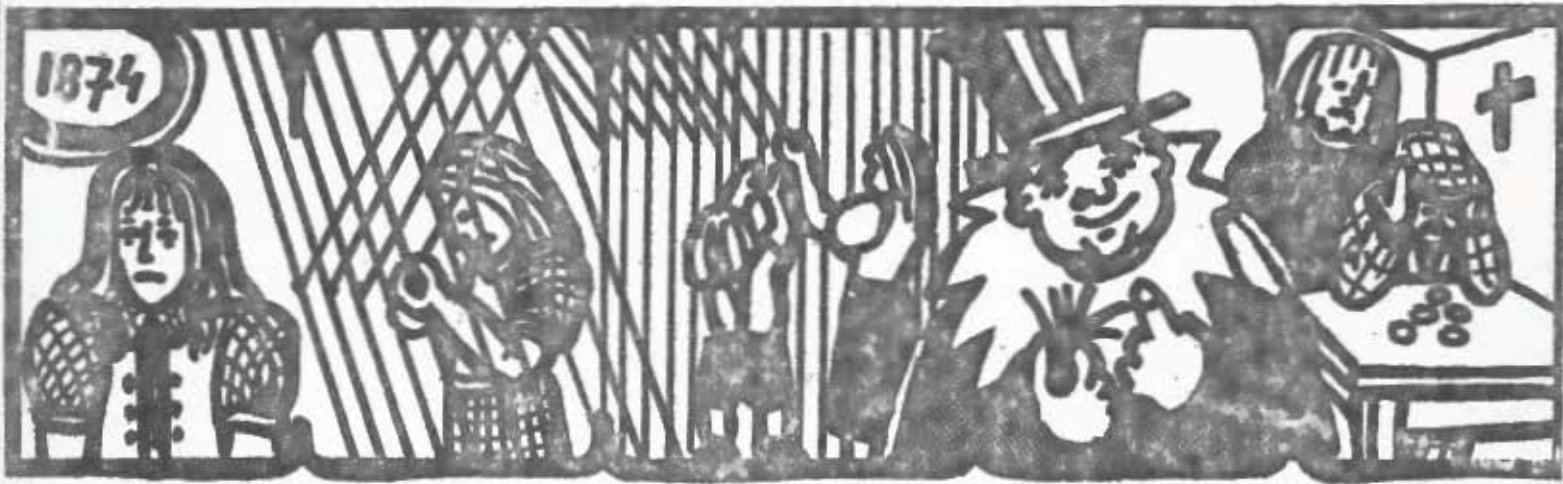
Terecht zult u opmerken, dat die veranderingen niet louter door arbeidersstrijd verworven zijn, maar ook door de technologische ontwikkelingen (in het belang van de bazen) zijn opgeroepen.

Dat aspekt van de geschiedenis hebben we laten liggen, niet omdat we 't achter wilde houden, maar omdat het de zaken nogal ingewikkeld maakt, en we voor de lijn van de voorstelling slechts nodig hebben, dat aangetoond wordt, dat verzet zin heeft. Het verzet van de "5 voor half een-scene" en in de broodfabriek wordt door de geschiedenisscene in een historisch kader gezet. Maar we beperken ons dus tot: het is niet altijd zo geweest als het nu is - het kan veranderen - verzet je georganiseerd.

De vorm van de geschiedenisscene is zo, dat korte teksten met snel wisselende beelden de aandacht van de jongeren trekt naar 15-jarigen die in de loop van de laatste honderd jaar verschillende vormen van uitbuiting en verzet meemaakten. Die vorm (een snelle strip) en die identifikatie stellen ons in staat om de "geschiedenis" aan de jongeren kwijt te raken.

Omdat nogal wat vormingswerkers gevraagd hebben om de tekst van deze scene, vindt u 'm hier afgedrukt, met de bijbehorende plaatjes.

We wijzen u, voor een eventuele verdere uitbouw van dit item op de twee geschiedenispublicaties van het VJV en op onze diaserie bij het oudere-jaarsprogramma, waarover u in de literaturopgave meer informatie vindt.

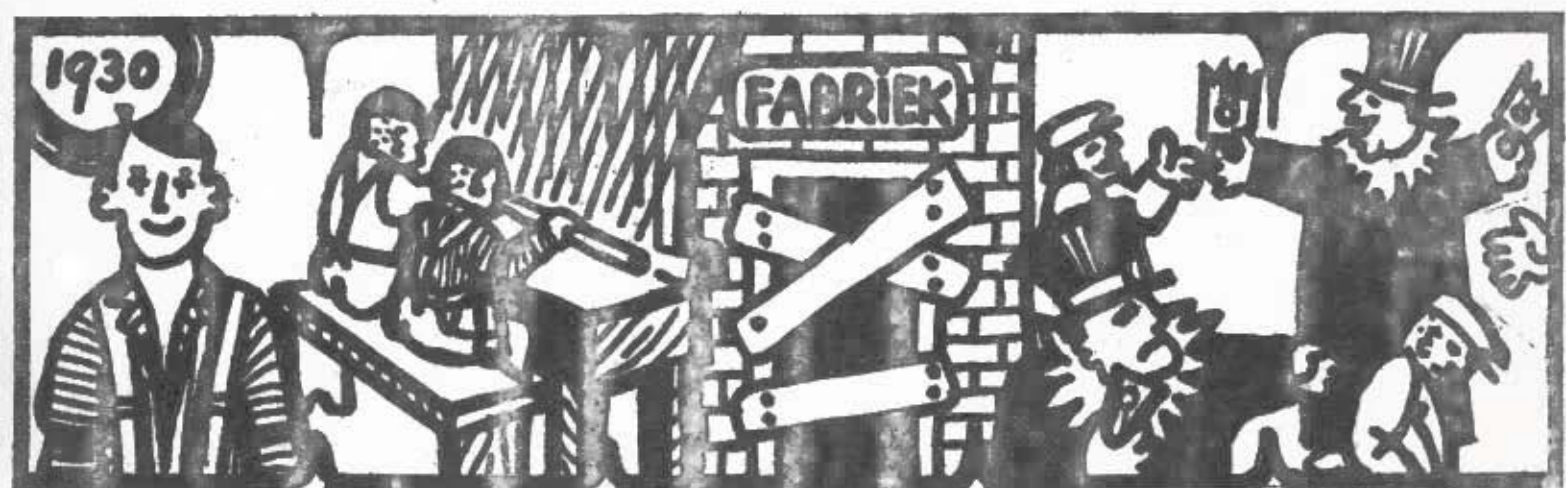
Dit is Ietje van Kasteren. Ze is 15 jaar, net als wij. Het is 1874, honderd jaar geleden. Ze werkt in een weverij. Zestien uur per dag. Zes dagen in de week. Ook Ietjes zusje van 10 en haar broertje van 8 werken in de weverij. Er werken alleen maar kinderen. De baas zegt: "Kinderen zijn erg geschikt voor dit werk met hun kleine vingertjes. Maar hij bedoelt: "Kinderen hoef je veel minder te betalen dan volwassenen en je kunt ze opjagen zonder dat ze al te veel tegenstribbelen. De ouders van Ietje kunnen zelf geen werk vinden. Ze hebben de paar gulden die de kinderen verdienen hard nodig om de honger buiten de deur te houden.

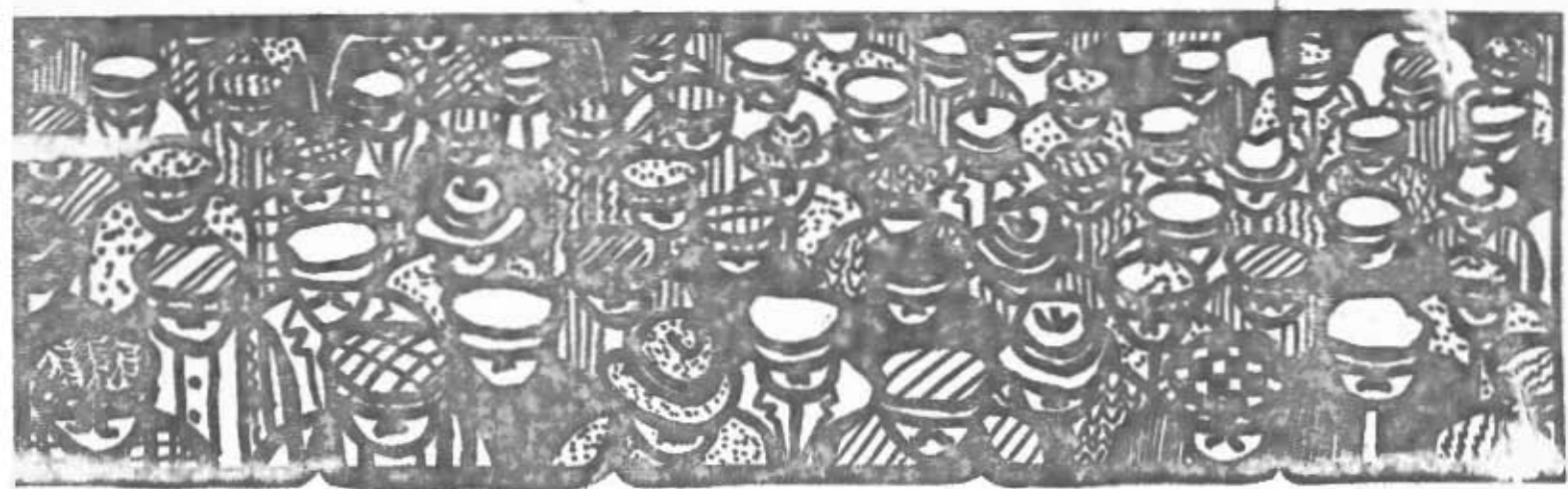
Als vader beleefd aan de direkteur vraagt of hij het werk van zijn kinderen mag overnemen omdat hun gezondheid naar de knoppen gaat door het zware werken, zegt de baas: "Ik heb begrip voor Uw zorgen, maar helaas. Hier is wat geld om medicijnen te kopen". En als de vaders protesteren tegen de onmenselijke behandeling die zij zelf en hun kinderen van de baas krijgen, worden ze door hem uitgelachen: "Onmenselijk, die kinderen doen dat werk alsof het een spel is". Maar steeds meer vaders gingen eisen dat zij het werk van hen zouden overnemen en dat ze loon naar werk zouden ontvangen. Maar toen kwamen alle werkeloze mensen in aksie én de mensen die veel te weinig verdienden voor het zware werk dat zij iedere dag weer zestien uur moesten doen. Ze staakten en demonstreerden. Ze trokken samen één lijn. En de bazen gingen door de knieën. De kinder-arbeid werd verboden, de werkdag werd korter en de lonen hoger. Zo is dat veranderd. Niet vanzelf, maar door de strijd van de gewone mensen. En zo veranderde er nog veel meer.

Dit is Joke van Buuren. Ze is 15 jaar, net als wij. Het is 1912. Joke werkt in een hoedenatelier. Niet 16 uur per dag, maar tien uur. Dat is afgedwongen door de werkende mensen. Haar broertje van 8 en haar zusje van tien zitten op school. Dan kunnen ze niet meer uitgebuit worden op de fabrieken en leren ze rekenen, lezen en schrijven. Dingen die de kinderen van de gewone mensen vroeger nooit leerden. En er is nog meer gewonnen. De vader van Joke mocht voortaan meestemmen als er verkiezingen zijn. Vroeger hadden alleen de rijke mensen stemrecht. Maar de moeder van Joke bijv. mag nog niet stemmen, vrouwen hebben nog geen stemrecht. En als de vader van Joke werkeloos wordt, dan moeten ze leven van de wind, want w.w. bestaat nog niet in 1912. Nee, de strijd is nog niet voorbij. En de bazen proberen als ze even de kans krijgen, de rechten die de arbeiders veroverd hebben weer terug te pakken.

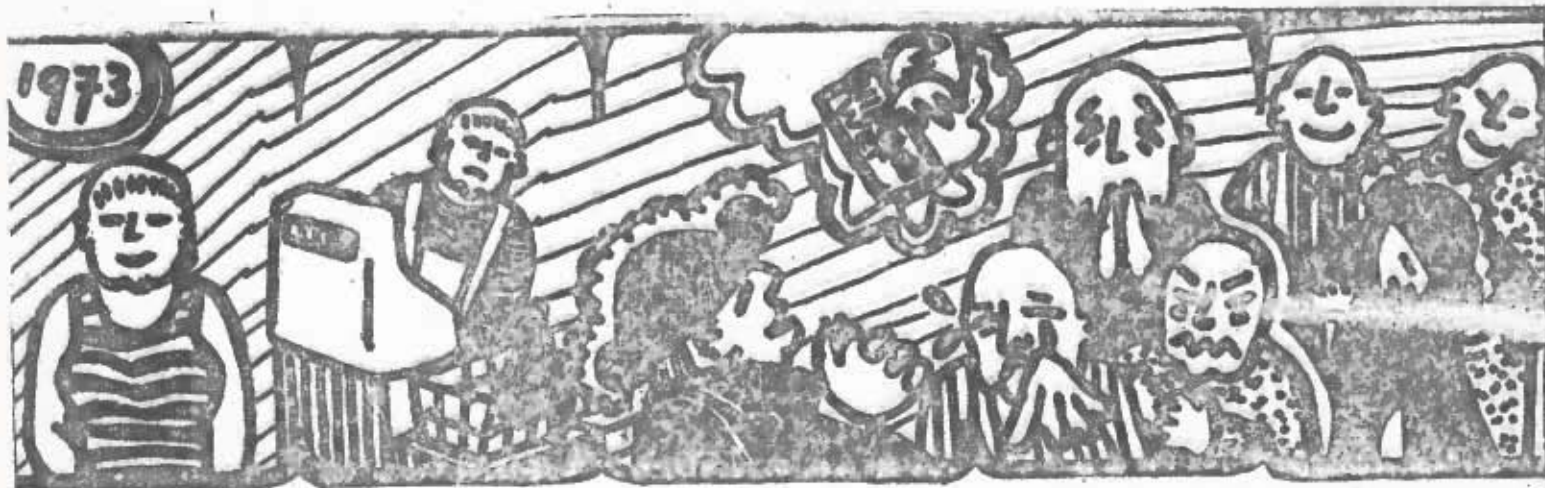
Dit is Frits van de Wittenboer. Hij is 15 jaar, net als wij. Het is 1930. Frits werkt in een textielfabriek. Tien uur per dag. Het is de tijd van de grote crisis. De ene fabriek na de andere wordt gesloten. Als de bazen er niet genoeg aan kunnen verdienen, dan sluiten ze 'm maar. Dat de arbeiders dan geen inkomsten meer hebben telt niet. Er zijn honderdduizenden werklozen. De bazen proberen de arbeiders tegen elkaar uit te spelen: ze ontslaan bijv. arbeiders die zijn aangenomen voor tien uur per dag en voor een redelijk loon....en nemen daarvoor in de plaats werkeloze arbeiders die bereid zijn 14 uur per dag en voor een veel lager loon het werk te doen. Zo zijn het voor de bazen tenslotte toch nog goede tijden.

Maar dat nemen de arbeiders niet. Ze komen in opstand. In Tilburg, waar Frits werkt, staken de textielarbeiders om hun bevochten rechten te verdedigen. In Twente zijn grote demonstraties. In Amsterdam komen door de honger de Jordaan-bewoners in opstand. In Groningen leggen de arbeiders de strokarton-fabrieken plat. Overal in het land gaan de arbeiders samen. En nu zul je zeggen: dat was vroeger. Maar gaat het tegenwoordig dan so anders?

Dit is Toon Kroon. Hij is 15 jaar, net als wij. Het is 1972. Toon doet mee aan de bezetting van de Enka-fabrieken in Breda. De bazen willen de Enka-fabriek sluiten omdat ze er niet genoeg aan verdienen. 1200 man zouden zomaar op straat gezet worden. Maar de arbeiders zeiden: "Wij hebben deze fabriek groot gemaakt. Het is een gezond bedrijf, waar wij nog jaren onze boterham kunnen verdienen". En ze bezetten hun fabriek. Zo dwongen ze de bazen af te zien van sluiting van de Enka. En dat de arbeiders gelijk hadden is duidelijk, want de Enka-Breda draait nog steeds.

Dit is Jolanda Schouten. Ze is 15 jaar, net als wij. Het is 1973. Vier dagen in de week, 8 uur per dag moet Jolanda pezen achter de kassa van een supermarkt. En dan wordt Jolanda naar huis gestuurd met een paar tientjes. Als de minister er over denkt om een wet te maken dat jongdigen een vastgesteld minimum loon moeten krijgen, protesteren de bazen. Ze klagen, ze dreigen, ze doen alles om de minister te beïnvloeden. En al gauw ziet het er naar uit dat de bazen de minister klein krijgen en het minimum-jeugdloon niet doorgaat.

Maar dan komt Jolanda in actie. En met haar duizenden andere werkende jongeren in Nederland. Ze staken en demonstreerden. Ze eisen hun recht en ze krijgen het minimumloon. Zo veranderde het vroeger en zo verandert het nu. Niet vanzelf. Maar door strijd. De strijd van alle werkende mensen. En die strijd gaat nog steeds door.

9

**over de
partiele
leerplicht**

PARTIELE LEERPLICHT.

Op deze plek in de brochure is het de bedoeling dat er op een iets langere termijn een uitgebreid stuk komt over de partiële leerplicht met een aantal konklusies, bedoeld als discussiestuk.

We geven dan ook voorlopig op dit blad even aan waar de problemen liggen.

De invoering van de 2de vormingsdag voor 15-jarigen heeft een aantal problemen met zich meegebracht:

1. De vormingsinstituten hadden niet voldoende voorzieningen om de 15-jarigen op te vangen (onvoldoende geld, mankracht, ruimte, enz.). Ook was het een probleem om op korte termijn goede, inhoudelijke en didaktische lessen en projecten te ontwikkelen.
2. Het bracht een aanzienlijk percentage van werklozen met zich mee onder de 15-jarigen.
3. Hierdoor bleef de motivatie van de 15-jarige om naar het vormingsinstituut te komen zeer klein.

Wat kan er nu gaan gebeuren als:

- A. In augustus '75 de volledige leerplicht voor de 15-jarigen wordt ingesteld?
  - motivatie voor de school zal op een of andere manier gegeven moeten worden. Wat zal er veranderen in het LBO?
  - het onderwijs is niet aangepast aan deze groep van afvallers. Hierdoor zal de ontduiking van de leerplicht niet gering zijn.
- B. In augustus '75 de 2de vormingsdag voor de 16-jarigen wordt ingesteld?
  - dezelfde problemen als dit jaar bij de 15-jarigen zullen zich voordoen. Zowel op het vlak van het werk als op het vlak van de motivatie voor het instituut.

Dit slechts als korte probleemstelling. Wij hopen zo snel mogelijk klaar te zijn met een uitgewerkt stuk, waarin ook de verschillende standpunten van organisaties, groepen en individuen hun plaats zullen vinden.

10

wat te lezen?

We geven U hieronder de titels en bij sommige titels een korte beschrijving, van boeken en brochures e.d. die wij gebruikt hebben bij het samenstellen van onze voorstelling, of die U kunnen helpen bij de inrichting van voorbereiding en follow-up.

1. Het gezin, de vrouw.

- Het hoofdstuk over "Gezin en opvoeding" uit "Problemen van de proletarische opvoeding" van Edwin Hoernle, Suntschrift 35.
- Enige hoofdstukken, en met name "Vrouwen zijn nooit klaar met werken" en "Strijd tussen seksen of strijd tussen klassen" uit "Sociale emancipatie van de vrouw", van N.Ladan en M. van Soest. Kritische Bibliotheek, Van Gennep.
- Een makkelijk te lezen en interessant boek is "Deutsche Familie", dat het ontstaan en de ontwikkelingsgeschiedenis van het gezin in Duitsland beschrijft en waarvan de gegevens vrij snel over te zetten zijn naar de Nederlandse situatie. Geschreven door Ingeborg Kellerman, uitgeverij
- Wij hebben gebruik gemaakt van het stencil "Werkende Jongeren en Sexualiteit", van Liesje de Leeuw en Jan Smeets, waarin geprobeerd wordt de sexualiteit van de werkende jongeren in een maatschappelijke kontekst te plaatsen. Dit stencil en een informatiestencil over ongewenste zwangerschap, waarin gegevens over ontslag bij zwangerschap, uitkeringen, afstand ter adoptie, abortus, de rechtspositie van het kind, etc., dat samengesteld is door Bureau Moederhulp Eindhoven, zijn te bestellen bij PROLOOG, voor zover de voorraad strekt, à f 2,- plus verzendkosten.

2. Onderwijs en Vorming.

- Het nawoord van Loek Zonneveld bij het boek "School in het Kapitalisme", dat een goed overzicht geeft van hoe in de geschiedenis van het Nederlandse onderwijs de behoeften aan arbeidskrachten bepalend zijn geweest voor de ontwikkelingen van dat onderwijs. Kritische Bibliotheek, Van Gennep.

- Voor scholieren wordt de "politieke ekonomie van het onderwijs" in het boekje "School en Maatschappij" deel 1 van het Socialistisch Onderwijs Front uiteengezet.
- Wij hebben erg veel plezier gehad van het Jaarverslag Thomagroep Lager Beroepsonderwijs van sept '73. (Pedagogisch Didactisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam, Prinsengracht 225-227.) Vooral deel 2 uit deze map was voor ons erg bruikbaar. Het geeft een overzicht van de ontwikkelingen binnen het lager beroepsonderwijs, het leerlingenwezen, en onderwijs en vorming voor werkende jongeren. Een belangrijk hoofdstuk vormt ook de verschillende reakties op het participatieonderwijs als nieuwe onderwijsvorm. Reakties van werkgevers, vakbonden en jongerenorganisaties.
- In "Vorming", het tijdschrift voor edukatief werk, no 2 van '75 staat een discussiestuk van Loek Zonneveld over het participatieonderwijs. Een stuk dat in teamgesprekken een informerende en animerende rol kan spelen. Nieuwe Weg 4, Amersfoort. 033-31114
- In de scriptie "Meer over Vorming", een studie over de mogelijkheden tot politieke vorming in het Nederlandse welzijnswerk, vonden wij erg veel bruikbare informatie over de ontwikkeling van het welzijnswerk in Nederland en de kansen om binnen dat werk een praktijk van politieke vorming op gang te brengen. Verspreidingsadres : VAS, De Cuserstraat 83, Amsterdam, Buitenveldert. 020-442211.

3. Ter Ondersteuning van de Praktijk.

- De publikaties van de KWJ en het NVV-jongerenkontakt. Van die kant komt voortdurend een stroom van uiterst praktische informatie over de mogelijkheden om in de leef- en werkomstandigheden van werkende jongeren dingen aan te pakken en te veranderen: brochures over het minimumjeugdloon, over huisvesting van werkende jongeren e.d. De bladen die deze organisaties uitgeven: W.J. en de KWJ en Poemerang van het NVV-Jongerenkontakt, zijn verplichte literatuur voor de vormingswerker. KWJ, Oorsprongpark 9, Utrecht, 030-33315. NVV-jongerenkontakt, Plein '40-'45 no 1, Amsterdam, 020-134626.
- Van het VJV, Mariahoek 1a, Utrecht, 030-333325, komen de laatste tijd publikaties die voor het vormingswerk voor werkende jongeren van groeiend belang zijn. Met name het VJV blad en daarvan de speciale nummers: no 32, "De geschiedenis van de Arbeider", met veel geschiedenisinformatie, die de schoolboekjes verzwegen hebben; no 37, over "Willem de Knegt", over wat een mens meemaakt in de 50 jaar dat ie werken moet en no 38, over de "Sociale Wetgeving", historisch en praktisch concreet, kunnen bij de follow-up van onze voorstelling een rol spelen.
- Bij PROLOOG kunt U de brochure, die bij het tweede-jaarsprogramma hoort, bestellen. Voor f6,50 ontvangt U een dikke map stencils met daarin naast nogal wat theorie (Deppe, Mommen, "Wat is simulatiespel", "Vakbeweging en politieke vorming" e.d.) een aantal concrete projecten, die U kunnen inspireren of waarvan U er enige kunt gebruiken. Met name "Het Pilsje", een geïllustreerd projektje over meerwaarde, zou in de follow-up van "Slappe Tijden, Sterke Meiden" op zijn plaats zijn. Bel even of schrijf er om.
- PROLOOG heeft ook een dia-serie die voor weinig gehuurd kan worden over de geschiedenis van de arbeidersklasse. De tekst daarbij staat in bovenvermelde brochure afgedrukt. 't Is nogal een pittig geheel, maar in sommige groepen wat verder in het jaar, zeker bruikbaar.

4. Diversen.

- Bij het Sociologisch Instituut van de Universiteit van Nijmegen, afd. massakommunikatie, Abelbertuslaan 4 Nijmegen, 080-512009, zijn twee uitgebreide boekwerken verschenen, die samen de schriftroman "SASKIA, roman rond moeder en kind", analyseren. Omdat nogal wat 15 jarigen dit soort literatuur lezen (daarom hebben wij het beeldromanlied als start van onze voorstelling gekozen) is de informatie in deze boeken over de inhoud van schriftromans, de verspreiding en de invloed op denken en taalgebruik van bijv. werkende jongeren, die in deze boeken te vinden is, zeker belangrijk voor vormingswerkers. Samen f20,-.
- Tenslotte willen wij U nog wijzen op drie artikelen in het tijdschrift "Vorming", dat we hierboven noemde: in het november-decembernummer van '73 staat een informatief artikel over "rollenspel met arbeiderskinderen" van Jörg Richard, in het augustus-septembernummer van '74 vindt U gegevens over het simulatiespel, zoals PROLOOG dat gebruikt in het vormingswerk van de vakbonden en in het maartnummer '75 staat "Pedagogie van het Politiek Vormings-theater", een artikel dat geïllustreerd wordt met de ontstaansgeschiedenis van fragmenten uit de voorstelling "Slappe Tijden, Sterke Meiden".